

EKONOMİ MALİYE İŞLETME DERGİSİ (EMİD)
JOURNAL OF ECONOMICS PUBLIC FINANCE BUSINESS (JEPFB)
CİLT:2-SAYI:1 / VOLUME:2 ISSUE:1
Haziran-2019 / June-2019
<http://dergipark.gov.tr/emid>

Sahibi / Owner

Dr. Öğr. Üyesi Adil AKINCI

Baş Editör / Editor in Chief

Dr. Öğr. Üyesi Adil AKINCI

Editör / Editor

Doç. Dr. Niyazi KURNAZ
Dr. Öğr. Üyesi Özer ÖZÇELİK
Öğr. Gör. Erkan BİLGE

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç Dr. Niyazi KURNAZ / Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Adil AKINCI / Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özer ÖZÇELİK / Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra N. KILCI / İstanbul Arel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Barış YILDIZ / Gümüşhane Üniversitesi

Kapak Tasarımı / Cover Design

Öğr. Gör. Eren GÖRGÜLÜ / Kırklareli Üniversitesi

Yazışma Adresi / Correspondence Address

adilakinci@gmail.com

E-ISSN

2667-4378

Ekonomi Maliye İşletme Dergisi (EMİD), yılda bir cilt ve iki sayı olarak (Haziran ve Aralık) yayımlanan, çift-körleme hakemlik süreci yürüten uluslararası akademik bir dergidir. Dergide yayınlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına ait olup Dergimizin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır. Yazılar yayıncı kuruluştan izin alınmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayınlanamaz.

Journal of Economics Public Finance Business (JEPFB) is a double blind peer-reviewed academic journal which is published twice per year (June and December). All the responsibility for the content of the papers published here belongs to the author/authors, and does not express the official view of the Journal. Without getting permission of the journal, papers published here cannot be published partially or totally on other media.

EKONOMİ MALİYE İŞLETME DERGİSİ (EMİD)
JOURNAL OF ECONOMICS PUBLIC FINANCE BUSINESS (JEPFB)
CİLT:2-SAYI:1 / VOLUME:2 ISSUE:1
Haziran-2019 / June-2019
<http://dergipark.gov.tr/emid>

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdulvahap ÖZCAN	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Hasan EKEN	Kırklareli Üniversitesi
Prof. Dr. Nilgün ÇİL	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Aysun ÇETİN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Derya ÖZTÜRK	Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Filiz EKİNCİ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. G. Serap ÇEKEROL	Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim DURAK	Erciyes Üniversitesi

Ekonomi Maliye İşletme Dergisi (EMİD), Scientific Indexing Services, InfoBase Index, Eurasian Scientific Journal Index, Directory of Research Journals Indexing, Academic Resource Index, Root Society for Indexing tarafından indekslenmektedir.

Journal of Economics Public Finance Business (JEPFB) is indexed by *Scientific Indexing Services, InfoBase Index, Eurasian Scientific Journal Index, Directory of Research Journals Indexing, Academic Resource Index, Root Society for Indexing.*

EKONOMİ MALİYE İŞLETME DERGİSİ (EMİD)
JOURNAL OF ECONOMICS PUBLIC FINANCE BUSINESS (JEPFB)
CİLT:2-SAYI:1 / VOLUME:2 ISSUE:1
Haziran-2019 / June-2019
<http://dergipark.gov.tr/emid>

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

1. Atilla ÜNLÜ.....	1-12
Türkiye'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası'nın Oluşumunda TRC3 Bölgesi ve "Lokomotif Şehirler" Karşılaştırılması Üzerine Bir Analiz	
An Analysis on the TRC3 Region in Creation of Gross Domestic Product of Turkey and the Comparison of "Locomotive Cities"	
2.Aysun YERLİKAYA.....	13-28
Türk Lirası'nın Dış Ticarete Kullanılması	
Use of Turkish Lira in Foreign Trade	
3. Yasemin DURMAZ&Songül YILDIRIM DOĞAN.....	29-47
Feminist İktisat Perspektifinden Ana-Akım İktisat ve Günümüz Ekonomisine Bir Bakış	
An Overview of Mainstream Economics and Today's Economy from the Point of View of Feminist Economics Perspective	

EKONOMİ MALİYE İŞLETME DERGİSİ (EMİD)
JOURNAL OF ECONOMICS PUBLIC FINANCE BUSINESS (JEPFB)
CİLT:2-SAYI:1 / VOLUME:2 ISSUE:1
Haziran-2019 / June-2019
<http://dergipark.gov.tr/emid>

CİLT:2 SAYI:1 HAKEMLERİ/ REFEREES of VOLUME:2 ISSUE:1

Dr. Öğr. Üyesi Füsun ÇELEBİ BOZ	Bayburt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞENGÜR	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ATALAY	Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mürsel GÜLER	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şahin ÇETİNKAYA	Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ODABAŞI	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

TÜRKİYE’NİN GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILASI’NIN OLUŞUMUNDA TRC3 BÖLGESİ VE "LOKOMOTİF ŞEHİRLER" KARŞILAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR ANALİZ

Atila ÜNLÜ¹

Öz

Küresel ekonomik rekabetin giderek arttığı dünyada ülkeler pazar paylarını artırma, dolaylı ve doğrudan yatırımlarını kendi ülkelerine çekebilme adına yoğun bir mücadele içerisindedirler. Makro ölçekte ülkeler arasındaki rekabet önemli bir unsurken; bu çalışma Türkiye üzerine mikro ölçekte incelenecektir. Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılasına (GSYH) katkı bakımından "Lokomotif Şehir"(İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa) olarak ifade edilen iller ile TRC3 bölgesinde (Mardin, Şırnak, Batman, Siirt) illerinin GSYH'ya olan katkıları tarım, sanayi ve hizmetler başlıkları altında karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda nispi olarak GSYH'ya katkısı az olan şehirlerin hangi stratejilerin yürütmesi durumunda GSYH'ya olan katkılarının artacağı sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmanın hazırlanmasında resmi istatistikler ve süreli yayınlar kullanılmıştır. Çalışma 2007 ve 2017 arasındaki veriler baz alınarak oluşturulmuştur. Sonuç olarak "Lokomotif Şehirler "Türkiye'nin GSYH 'sının 2007-2017 yılları itibarıyla ortalama %52'sini oluştururken, buna karşılık TRC3 bölgesinin Türkiye GSYH'ya katkısı ortalaması %1,28 olduğu tespit edilmiştir. TRC3 Bölgesindeki iller kendi aralarında tarım, sanayi ve hizmet sektörleri bağlamında kıyaslandığında Mardin ilinin GSYH'ya katkısının diğer illerden daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. "Lokomotif Şehirleri" kendi aralarında tarım, sanayi ve hizmet sektörleri bağlamında kıyaslandığında İstanbul'un sanayi ve hizmet sektöründe öncü olduğu sonucuna ulaşılmışken, İzmir'in tarım sektöründe öncü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: GSYH, TRC3

Jel Kodu: A10, B22,

AN ANALYSIS ON THE TRC3 REGION IN CREATION OF GROSS DOMESTIC PRODUCT OF TURKEY AND THE COMPARISON OF "LOCOMOTIVE CITIES"

Abstract

In the world where global economic competition is gradually increasing, countries are in an intensive struggle for increasing their market shares, attracting direct and indirect investments to their own countries. While the competition between countries is an important factor in macroscale, the present study will be analyzed in microscale on Turkey. The contributions of the cities named "Locomotive Cities" (Istanbul, Ankara, Izmir, Bursa) and the cities in the region TRC3 (Mardin, Sirnak, Batman, Siirt) to Gross Domestic Product (GDP) of Turkey are aimed to compare under the titles of agriculture, industry, and services in terms of contribution to Gross Domestic Product (GDP) of Turkey. In this context, the answer has been searched to the question "what strategies the cities which make little contributions to GDP must use in order to increase their contributions". The official statistics and periodicals have been used in the preparation of the study. The study has been created by basing on the data in the years between 2007 and 2017. Consequently, it is confirmed that "Locomotive Cities" create on average 52% of GDP of Turkey by years 2007-2017; on the other hand, the contribution of the region TRC3 to GDP of Turkey is on average 1,28%. When the cities in the region TRC3 are compared among themselves in terms of agriculture, industry, and services, it is concluded that the contribution of the city Mardin to GDP is more than the other cities. When "Locomotive Cities" are compared among themselves in terms of agriculture, industry, and services, it is concluded that while Istanbul is the pioneer in the industry and service sectors, Izmir is the pioneer in the agriculture sector.

Keywords: GDP, TRC3

JEL Code: A10, B22

¹ Öğr.Gör, Şırnak Üniversitesi, Silopi Meslek Yüksekokulu, atilla_unlu_84@hotmail.com, ORCID:0000-0002-4900-3144

Makalenin Geliş Tarihi (Received Date): 20.04.2019

Yayına Kabul Tarihi (Acceptance Date): 15.05.2019

Giriş

Ekonomik rekabetin yoğun olduğu günümüz dünyasında, ülkelerin kaynaklarını en etkin şekilde kullanmaları, ekonomik büyümede istikrar kazanmaları, bölgesel farklılıkların asgari seviyede tutulması, makroekonomik göstergelerin pozitif yönde olması ve küresel ölçekte rekabet güçlerini artıracak politikalar üretmeleri, ülkelerin ekonomik bağlamda daha güçlü olmalarına olanak sağlayacaktır (Özel, 2012). Bu bağlamda ülke ekonomilerine ait temel göstergeler arasında yer alan Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) düzeyi ülkenin ekonomisine ait net fotoğrafın çekilmesi adına önemli bir göstergedir.

Tuncer vd. (2017, s 63) yılında yaptığı çalışmada, Türkiye, Tayland, Brezilya, Hindistan, Çin, Polonya, gibi ülkelerin çok çeşitli ürün üretimlerine ve yeni ürün üretme potansiyellerinin yüksek olmasına rağmen kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla seviyesinin düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca bu ülkelerin düşük verimlilik seviyesine sahip ürünlerde uzmanlaşmalarını belirtmişlerdir. Çalışmalarında konu ülkelerin ürettikleri ürünleri EXPY-merkezli olup olmamasına göre sınıflandırarak², ülkelerin ürettikleri ürünler üzerinden ülkenin sahip olduğu bilgi beceri seti hakkında değerlendirme yapılmaya çalışmıştır. Bu sınıflandırma sonucunda ülkelerin çeşitlilikten ziyade hangi ürünlerin üretildiğinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin çalışmada, Türkiye'nin 235, İngiltere'nin 244 üründe rekabetçi bir şekilde üretim gerçekleştirdiği ancak Türkiye'nin ürettiği bu ürünlerden yalnızca 60'ının EXPY-merkezli ürün iken, İngiltere'nin rekabetçi bir şekilde ürettiği ürünlerin 139'unun EXPY-merkezli ürün olması, iki ülke arasındaki kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla farklılığının nedeni olarak yorumlanmıştır. Bu durum ülkelerin bu ürünlerin üretiminde kullandığı bilgi/beceri setinin göstergesi kabul edilmiştir. Dolayısıyla, yeni ürünlere sıçrama potansiyeli yüksek ama kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılası düşük olan ülkelerde devlet politikalarının yapısal dönüşümü daha verimli alanlara yönlendirecek şekilde olması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu bağlamda Türkiye'de GSYH 'yı oluşturan etmenler önemli bir olgu haline gelmektedir. GSYH 'oluşturan etmenler ülkenin uluslararası piyasalarda rekabet gücünü belirleyerek dış ticaret hadlerinin lehine çevrilmesine olanak sağlamak ve ekonomik büyüme sürecinin de dinamiti haline gelmektedir.

Türkiye ekonomisi 2007-2017 yılları arasında cari fiyatlarla Gayri Safi Yurt İçi Hasılası incelendiğinde 2007 yılında 880 milyar TL olan GSYH, 2017 yılında 3.106 milyar TL seviyesine çıktığını görülmektedir (TÜİK, 2017). Türkiye ekonomisinde büyüme ve bu büyüme sürecinde bazı illerin GSYH'ya olan katkılarını oransal bakımından yüksek seviyelerdeyken, özellikle TRC3 bölgesinde bulunan illerin GSYH 'ya olan katkılarının oransal açıdan çok düşük olduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik değerlendirme konusunda Genç (2016) tarafından yapılan çalışmada ülkelerin kendi kaynaklarını en uygun şekilde kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda TRC3 bölgesi için kaynakların optimal seviyede kullanılamaması veya atıl kaynakların aktifleştirilememesi konu bölgeye hem ekonomik hem de sosyal anlamda önemli maliyetler yüklemektedir.

Çalışmamızda "Lokomotif Şehirler" ifadesi ile nitelendirilen Türkiye'nin GSYH'ya önemli oranda katkı sağlayan ilk dört il (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa) ile TRC3 bölgesindeki illerin (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) GSYH'ya katkı oranları tespit edilerek, TRC3 bölgesindeki illerin GSYH içindeki paylarını artırmak için hangi stratejilerin izlenmesi sorusuna cevap aranması amaçlanmıştır.

² İhracat Sofistikasyonu (EXPY): EXPY bölgedeki üretim yapısının sofistikaşyonunun bir ölçüsüdür.

Elde edilen veriler üç aşamada sunulmuştur. Birinci bölümde Dünyada ve Türkiye'de GSYH verileri ve GSYH'nin Türkiye'deki iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı üzerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde TRC3 bölgesi ve "Lokomotif Şehirler" in GSYH içindeki payları incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise TRC3 bölgesi ve "Lokomotif Şehirlerin GSYH içindeki paylarının karşılaştırılması yapılmıştır. Sonuç bölümünde TRC3 bölgesinin GSYH içerisindeki payının artırılması adına hangi stratejilerin izlenmesi gerektiği belirtilerek, bölge ekonomisinin gelişmesi adına gerekli etkenler vurgulanmıştır.

1.Dünyada ve Türkiye'de Gayri Safi Yurt İçi Hâsılaya Bakış ve Gayri Safi Yurt İçi Hâsılayın Türkiye'de İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı

Çalışmanın bu bölümünde Dünya'da ve Türkiye'de Gayri Safi Yurt İçi Hâsılaya verileri bağlamında dünya ekonomisi genel durumu tespit edilmiştir.

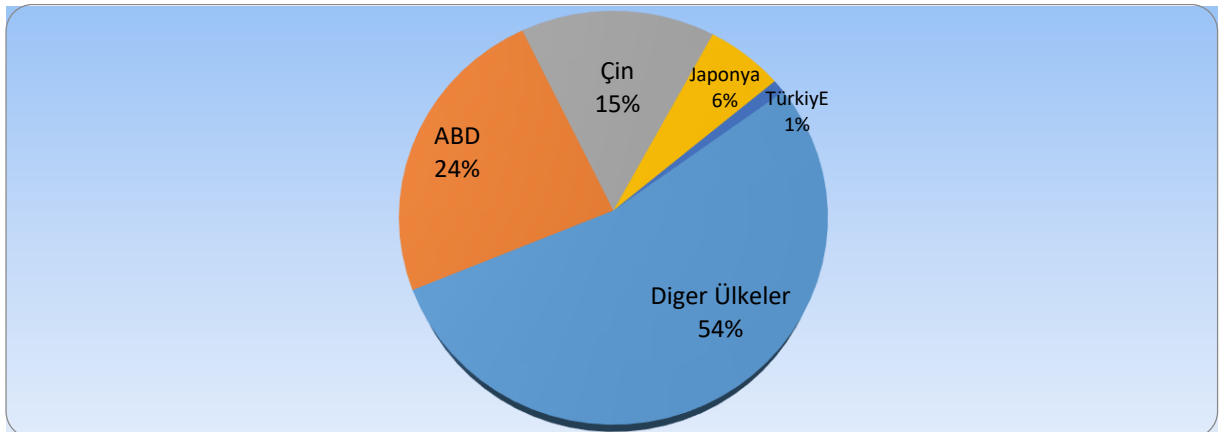
1.1 Dünya ve Türkiye Ekonomisinin Genel Yapısı

Dünya GSYH tutarı 2007 yılında 57.953 trilyon ABD doları iken 2017 yılı itibariyle bu tutar 80.738 trilyon ABD Doları seviyesine gelmiştir. 2007 yılında dünyanın GSYH artış oranı %4,28 düzeyindeyken 2017 yılında %3,18 olarak gerçekleşmiştir. Ülkeler bazında 2017 yılı itibariyle GSYH tutarları dünya sıralamasında Amerika Birleşik Devletleri 19.391 trilyon ABD dolar ile birinci sırada bulunurken, Çin 12.238 trilyon ABD Dolar ile ikinci sırada ve Japonya 4.872 trilyon ABD Doları ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu ülkelere ait GSYH yıllık büyüme oranları sırasıyla; %2,3, %3,8 ve %1,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Dünya GSYH'nın %26'sını ABD sahipken, Çin %15'ine, Japonya %6'sına sahiptir (World Bank, 2017).

Türkiye'de 2007 yılında GSYH tutarı 675,77 milyar ABD doları iken 2017 yılında GSYH tutarı 851.549 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2017 Yıllık büyüme oranı %7,4 seviyelerinde ve Türkiye'nin dünya GSYH içerisindeki payı ise %1'dir. 2017 yılı Dünya sıralamasında on yedinci sırada yer almaktadır (World Bank, 2017).

Bu bağlamda Türkiye yıllık büyüme oranı açısından dünya ortalamasının üstünde bir orana sahip iken, dünya GSYH içinde aldığı pay ise düşük seviyelerde olduğu görülmektedir (World Bank, 2017).

Şekil 1: 2017 Dünya GSYH Oranları

Kaynak: Dünya Bankası (www.worldbank.org, 10.03.2019).

Türkiye'de 2007 yılı ile 2017 yılı arasındaki dönemde GSYH 3,5 kat artarak 880 milyar TL seviyesinden 3.106 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Pozitif bir büyüme süreci geçiren

Türkiye ekonomisi, 2007 yılı için kişi başına düşen GSYH tutarı, 9.709 ABD doları iken 2017 yılında bu tutar 10.546 ABD Doları seviyesine ulaşmış ve dünya sıralamasında 67. sırada yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır (World Bank, 2017).

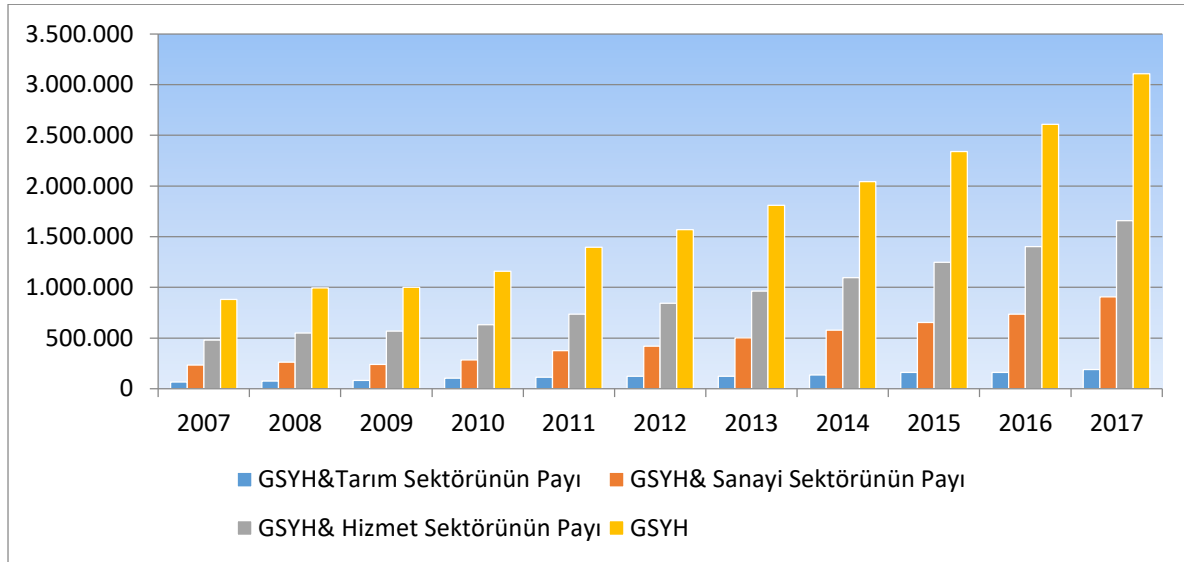
1.2. Türkiye'de Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörlerinin GSYH'daki Yeri

Türkiye'de tarım sektörünün 2007-2017 yılları arasında GSYH içindeki payı ortalama %7,3 seviyelerindedir. 2007 yılında tarım sektörünün GSYH içindeki tutarı 66 milyar TL iken, 2017 yılı itibariyle 189 milyar TL seviyesine ulaşmış ve yaklaşık üç kat büyüdüğü sonucuna varılmıştır. 2017 yılında tarım sektörünü il bazlı araştırdığımızda Konya, İzmir, Manisa ve Antalya illerinin tarım sektörüne katkıları bakımından öncü iller olduğu görülmüştür. Tarım sektörü 2017 yılında istihdamdaki payı ise %18,6 seviyelerindedir (TÜİK, 2017).

Türkiye'de sanayi sektörünün 2007-2017 yılları arasında GSYH içindeki payı ortalama %27 seviyelerindedir. 2007 yılında sanayi sektörünün GSYH içindeki tutarı 232 milyar TL iken, 2017 yılı itibariyle 905 milyar TL seviyesine ulaşmış ve yaklaşık dört kat büyüdüğü sonucuna varılmıştır. 2017 yılında sanayi sektörünü il bazlı araştırdığımızda İstanbul, Ankara, İzmir ve Kocaeli illerinin sanayi sektörüne katkıları bakımından öncü iller olduğu görülmüştür. Sanayi sektörünün 2017 yılında istihdamdaki payı ise %19,2 seviyelerindedir (TÜİK, 2017).

Türkiye'de hizmet sektörünün 2007-2017 yılları arasında GSYH içindeki payı ortalama %54 seviyelerindedir. 2007 yılında sanayi sektörünün GSYH içindeki tutarı 481 milyar TL iken, 2017 yılı itibariyle 1.657 milyar TL seviyesine ulaşmış ve yaklaşık dört kat büyüdüğü sonucuna varılmıştır. 2017 yılında hizmet sektörü il bazlı araştırdığımızda İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya illerinin hizmet sektörüne katkıları bakımından öncü iller olduğu görülmüştür. Hizmet sektörünün 2017 yılında istihdamdaki payı ise %54,6 seviyelerinde olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2017).

Şekil 2: Türkiye'de Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörlerinin GSYH Payları

Kaynak: TÜİK (www.tuik.gov.tr, 15.03.2019)

2. TRC3 bölgesi ve "Lokomotif Şehirlerin" GSYH İçindeki Payları

TRC3 ve "Lokomotif Şehirler" olarak belirtilen illerin temel ekonomik yapısını açıklamakta yardımcı olacak temel göstergeler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) raporlarından elde edilen veriler doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. TRC3 bölgesi (Mardin, Şırnak, Siirt,

Batman) ve "Lokomotif Şehirler" (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa) olarak belirtilen GSYH katkı açısından en yüksek paya sahip olan 4 illin tarım, sanayi ve hizmet sektörleri bağlamında karşılaştırılmak suretiyle nasıl bir görünüme sahip olduğu netleştirilmeye çalışılmıştır.

2.1. TRC3 Bölgesi

TRC3 Bölgesi, Türkiye yüzölçümünün %3,39' u ve nüfusun %2,71'ine sahiptir. Bölge Mardin, Şırnak, Siirt ve Batman illerini kapsamaktadır. Konu bölge Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmesini sürdürülebilir kılma ve rekabet düzeyini artırma gereğinden dolayı bölgeler arası ve bölge içi eşitsizlikleri giderme gerekliliği konusunda ilk sırada gelmektedir (DİKA, 2013).

Konu bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınma bağlamındaki göstergelerinin pozitif bir görünüme kavuşması durumunda bölgenin, sorun teşkil eden değil, tam aksine bugüne kadar değerlendirilemeyen potansiyeli ile Türkiye ekonomisi ve toplumsal huzuruna büyük katkılar sağlayan bir bölge olacağı görüşü mevcuttur (DİKA, 2013).

Yapılan inceleme sonucunda TRC3 bölgesinin Türkiye'nin GSYH oluşumunda 2007-2017 yılları arasında ortalama %1,28'lik bir katkı sağladığı görülmüştür. Bu oranların Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmesini sürdürülmesi ve küresel ölçekte rekabet düzeyini artırılması adına son derece yetersiz olduğunu düşündürmektedir (TÜİK, 2017).

TRC3 bölgesindeki illerin GSYH sağladıkları katkı tutarlarını kendi aralarında değerlendirildiğinde; 2007-2017 yılları arasında hizmet, sanayi ve tarım sektörleri bağlamında oluşan toplam değer %38 Mardin, %26 Batman, %22 Şırnak ve %14 Siirt ilinin oluşturduğu görülmektedir (TÜİK, 2017).

TRC3 Bölgesindeki iller ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık alanında üretim yapan ve kırsal niteliği yüksek olan illerdir. Kentlerde geleneksel ekonomi yapısı mevcut olup, sanayileşme düzeyinde yeterli ölçüde ilerleme sağlanamamıştır. TRC3 Bölgesi, Türkiye'deki toplam tarım alanının %2,7 oluşturmaktadır. 633.484 hektarlık tarım alanına sahip olan konu bölgede, tarım alanlarında ağırlıklı olarak tahıl yetiştirilmekle birlikte meyve ve sebzeçilik üretimi de gerçekleştirilmektedir. Toplam tarım alanlarının en yoğun olduğu il Mardin, en az olduğu il ise Siirt'tir (DİKA, 2013).

TRC3 Bölgesi hayvancılık faaliyetleri bakımından ise başta küçükbaş hayvancılık olmak üzere, kümes hayvancılığı, arıcılık ve büyükbaş hayvancılık önemli bir yer tutmaktadır. TRC3 Bölgesindeki büyükbaş hayvan sayısı Türkiye genelinin %1,49'unu, küçükbaş hayvan sayısı ise %7,72'sini oluşturmaktadır. Hayvancılığın mera hayvancılığı şeklinde yapılması yemi en önemli maliyet unsuru haline getirmektedir. Mardin ve Siirt illeri konu sektörde diğer illere göre daha üstün konumda olduğu tespit edilmiştir (DİKA, 2013).

TRC3 Bölgesi gerek sanayi sektörünün payı açısından gerek sanayideki gelişme hızı açısından Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Konu bölgenin sanayide uzmanlaşma konusunda gelişmekte olduğu gözlemlenirken, sektör büyüklüğü açısından gerekli derinliğe kavuşamadığı tespit edilmiştir.

Konu bölgede çimento, hazır beton, briket, bims vb. ürünlerin üretimi ilk sırada yer almakla birlikte bölgede mercimek ve buğday üretimine bağlı olarak, un ve bulgur fabrikaları da bulunmaktadır. Tekstil sektöründeki yatırımlarda artış gerçekleşmiş, bölge için yeni olmasına rağmen bu sektördeki istihdam oranının %26'lık bir paya sahip olduğu tespit edilmiştir (DİKA, 2013).

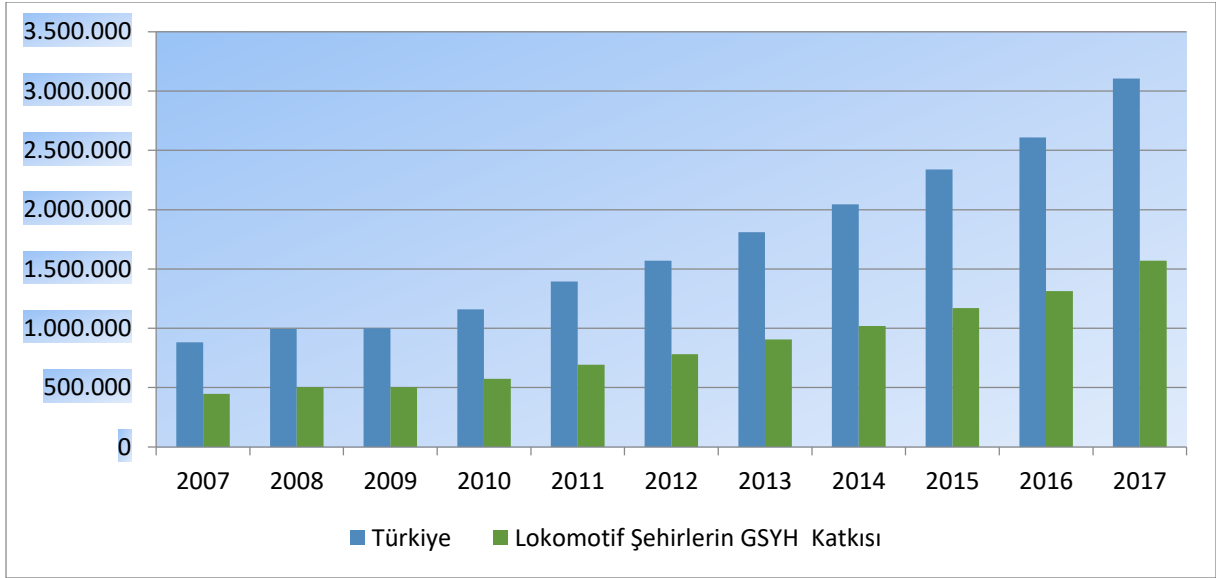
2.2. Lokomotif Şehirler

Türkiye'nin GSYH oluşumunda İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa illerinin toplam üretime katkısı bakımından öncü şehirler olduğu görülmüştür. Çalışmada konu şehirleri "Lokomotif Şehirler"

olarak ifade edilmesinin temel nedeni; 2007-2017 yılları arasında GSYH katkıları bakımından konu dört il incelendiğinde Türkiye'deki GSYH'nın %52'sini ürettiği sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda konu iller Türkiye'de GSYH oluşumunda öncü illerdir ve lokomotif görevi görmektedirler (TÜİK, 2017).

"Lokomotif Şehirler" GSYH sağladıkları katkı tutarlarını kendi aralarında değerlendirildiğinde; 2007-2017 yılları arasında hizmet, sanayi ve tarım sektörleri bağlamında oluşan toplam değer %60'ını İstanbul, %18'ini Ankara, %13'nü İzmir ve %9'nu Bursa'nın oluşturduğu görülmektedir (TÜİK, 2017).

Şekil 3: "Lokomotif Şehirlerin" GSYH'ye Katkıları

Kaynak: TÜİK (www.tuik.gov.tr, 20.03.2019)

2.3. "Lokomotif Şehirler " ve TRC3 Bölgesinde Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörünün GSYH içindeki payları

"Lokomotif Şehirler" ve TRC3 bölgesindeki şehirlerin GSYH üretim değeri açısından katkılarını tarım, sanayi ve hizmet sektörü verileri bağlamında belirlemeye çalışılmıştır.

2.3.1. Lokomotif Şehirler ve TRC3 Bölgesinde Tarım Sektörünün GSYH Yeri

Türkiye, tarımsal GSYH bakımından 2009 yılında dünyada yedinci sıradadır (DİKA). Tarımın GSYH 'daki payı ise 2007-2017 yılları arasında ortalama %7,3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK). " Lokomotif Şehirlerin" GSYH' ya tarımsal paylarının katkılarını incelendiğinde 2007-2017 yılları arasında ortalama %0,715'lik bir katkı sağladığı görülmektedir. "Lokomotif Şehirler" in toplam tarımsal üretim içerisindeki payları ise 2007-2017 yılları arasında ortalama %10 olarak gerçekleştiği ve Türkiye'deki tarımsal tutarın yaklaşık %10'luk kısmını "Lokomotif Şehirler" tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir (TÜİK, 2017).

"Lokomotif şehirler" in kendi aralarındaki toplam tarım tutarlarını oransal bağlamda kıyasladığında; İzmir'in %41, Bursa'nın %26, Ankara'nın %25 ve İstanbul %8'ni oluşturduğu görülmektedir (TÜİK, 2017).

TRC3 Bölgesi'nin GSYH' ya tarımsal paylarının katkıları araştırıldığında 2007-2017 yılları arasında ortalama %0,17'lik bir katkı sağladığı görülmektedir. TRC3 Bölgesinin toplam

tarımsal üretim içerisindeki payları ise 2007-2017 yılları arasında ortalama %2,5 olarak gerçekleştiği ve Türkiye'deki tarımsal tutarın yaklaşık %2,5'lik kısmını TRC3 bölgesinde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir (TÜİK, 2017).

TRC3 bölgesindeki illeri kendi aralarındaki toplam tarım tutarlarını oransal bağlamda kıyaslandığında; Mardin %53'ni, Batman %19'nu, Siirt %15'ni ve Şırnak %12'sini oluşturduğu görülmektedir (TÜİK, 2017).

2.3.2. " Lokomotif Şehirler" ve TRC3 Bölgesinde Sanayi Sektörünün GSYH Yeri

Türkiye sanayi sektörünün GSYH içindeki payı bakımından dünyada elli beşinci sıradadır (World Bank, 2017). Sanayi sektörünün GSYH 'da ki payı ise 2007-2017 yılları arasında ortalama %27 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2017). " Lokomotif Şehirlerin" GSYH' ya sanayi sektörü bağlamında katkı payları incelendiğinde 2007-2017 yılları arasında ortalama %14 'lük bir katkı sağladıkları görülmektedir.

"Lokomotif şehirler" 'in toplam sanayi üretimi içerisindeki payları ise 2007-2017 yılları arasında ortalama %52 olarak gerçekleştiği ve Türkiye'deki sanayi sektöründe toplam tutarın yarısından fazlasının "Lokomotif Şehirler" tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. " Lokomotif şehirler" 'in kendi aralarındaki toplam sanayi tutarları oransal bağlamda kıyaslandığında %14'nü İzmir, %12'sini Bursa, %17'sini Ankara ve %57 'sini İstanbul'un oluşturduğu görülmektedir (TÜİK, 2017).

TRC3 Bölgesi'nin GSYH' ya katkılarını sanayi sektörü bağlamında değerlendirildiğinde 2007-2017 yılları arasında ortalama %0,238'lik bir katkı sağlamaktadır. Sanayi üretim içerisindeki payları ise 2007-2017 yılları arasında ortalama %0,88 olarak gerçekleştiği görülmektedir. TRC3 bölgesindeki illerin kendi aralarındaki toplam sanayi tutarı oransal bağlamda kıyaslandığında %41'ni Batman, %30'nu Mardin, %15'ni Şırnak ve %14'nü Siirt'in oluşturduğu görülmektedir (TÜİK, 2017).

2.3.3. " Lokomotif Şehirler" ve TRC3 Bölgesinde Hizmet Sektörünün GSYH Yeri

Türkiye hizmet sektörünün GSYH içindeki payı bakımından dünyada seksen yedinci sıradadır (World Bank, 2017). Hizmet sektörünün GSYH 'daki payı ise 2007-2017 yılları arasında ortalama %54 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2017). " Lokomotif Şehirlerin" GSYH' ya hizmet sektörü bağlamında katkı payları incelendiğinde 2007-2017 yılları arasında ortalama %14'lük bir katkı sağladıkları görülmektedir.

" Lokomotif şehirler" 'in toplam hizmet sektörü üretimi içerisindeki payları ise 2007-2017 yılları arasında ortalama %27 olarak gerçekleştiği ve Türkiye'de hizmet sektöründe tutarının yaklaşık %27'lik kısmını "Lokomotif Şehirler" tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. " Lokomotif şehirler" 'in kendi aralarındaki toplam hizmet sektörü tutarlarını oransal olarak kıyasladığımızda %14'nü İzmir, %12'sini Bursa, %17'sini Ankara ve %57 'sini İstanbul'un oluşturduğu görülmektedir (TÜİK, 2017).

TRC3 Bölgesi'nin GSYH' ya katkılarını hizmet sektörü bağlamında değerlendirdiğimizde 2007-2017 yılları arasında ortalama %0,70'lik bir katkı sağlamaktadır. Hizmet sektörü üretim içerisindeki payı ise 2007-2017 yılları arasında ortalama %1,3 olarak gerçekleştiği görülmektedir. TRC3 bölgesindeki illeri kendi aralarındaki toplam hizmet sektörü tutarı bağlamında oransal olarak kıyaslandığında %21'ni Batman, %38'ni Mardin, %27'sini Şırnak ve %14'nü Siirt'in oluşturduğu görülmektedir (TÜİK, 2017).

3. TRC3 Bölgesi iller ile "Lokomotif Şehirler" 'deki illerin Karşılaştırılması

Çalışmanın bu bölümünde 2017 GSYH verileri bağlamında TRC3 bölgesi ve "Lokomotif şehirler" 'in GSYH olan katkılarını öncelikle kendi aralarında, daha sonra karşılıklı olarak

analiz ederek "Lokomotif Şehirler" ile TRC3 bölgesi arasındaki net farkın fotoğrafının çekilmesi amaçlanmıştır.

2017 yılında Türkiye'deki GSYH'nın %50'si "Lokomotif Şehirler" tarafından gerçekleştirilmiştir. Katkı oranları bağlamında İstanbul birinci sıra da yer alırken Bursa sonuncu sıra da yer almaktadır. Alt sektörler bağlamında incelendiğinde hizmet ve sanayi sektörlerinde de İstanbul ilk sırada yer alırken Bursa son sırada yer almaktadır. Tarım sektöründe ise İzmir'in birinci sırada yer alırken İstanbul'un son sıra da yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

2017 yılında Türkiye'deki GSYH'nın %1,28'ni TRC3 bölgesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Katkı oranları bağlamında Mardin birinci sıra da yer alırken Siirt sonuncu sırada yer almaktadır. Alt sektörler açısından incelendiğinde hizmet, sanayi ve tarım alanında Mardin birinci sıra da yer alırken Siirt tarım sektörü hariç diğer sektörlerde son sıra da yer almaktadır (TÜİK, 2017).

Tablo1: TRC3 Bölgesi İller ile "Lokomotif Şehirlerdeki" İllerin Karşılaştırılması

	Lokomotif Şehirler				TRC3 Bölgesi			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Bursa	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt
2017 Yılı GSYH Katkı Payları								
GSYH Katkı Oranları	%31	%9	%6	%4	%0,51	%0,31	%0,29	%0,17
GSYH Hizmet Sektörüne Katkı Oranları	%35	%10	%6	%4,5	%0,54	%0,29	%0,39	%0,19
GSYH Sanayi Sektörünün Payı	%29	%8,15	%7	%3	%0,54	%0,31	%0,12	%0,10
GSYH Tarım Sektörünün Payı	%0,59	%2,40	%4,5	%2,7	%1,13	%0,49	%0,30	%0,34

Kaynak:(TÜİK, www.tuik.gov.tr, 22.03.2019).

TRC3 bölgesi ve "Lokomotif Şehirler" arasındaki GSYH katkı farkları tarım sektörü hariç, çok yüksek boyutlarda olduğu görülmektedir. "Lokomotif Şehirlerin" yaklaşık otuz dokuz kat daha büyük bir ekonomik büyüklüğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2:TRC3 Bölgesinin Avantajları ve Dezavantajları

+	—
Varolan	Olmayan
İktisadi değerler Sınır Ticareti Fırsatı <ul style="list-style-type: none"> •Tır nakliyeciliği •Turizm •Kömür Ocakları •Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri <ul style="list-style-type: none"> •Genç İşgücü Potansiyeli •Turizm Merkezleri <ul style="list-style-type: none"> •Hava Alanları •İklim Yapısı 	İktisadi değerler Çalışanların Mesleki Becerilerine İlişkin Sıkıntılar <ul style="list-style-type: none"> •Alt Yapı Eksikliği •Finansman Eksikliği •Girişimci Eksikliği •Terörist Faaliyetlerden Dolayı Güven Kaybı <ul style="list-style-type: none"> •Merkezi Pazarlara Uzaklık •Sosyal Yaşam Alanlarının Eksikliği

Kaynak: DİKA(www.dika.org.tr, 29.07.2019

4.Tartışma, Sonuç ve Öneriler

GSYH, ülkelerin ekonomik düzeylerini yorumlamak için önemli bir gösterge niteliğindedir. GSYH'nın önemli bir gösterge niteliği taşıması, onun oluşumuna katkı sağlayan unsurları da önemli etken haline dönüştürmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de GSYH tutarının oluşumuna katkı sağlayan "Lokomotif Şehirleri" ve TRC3 bölgesinin analizi yapılmıştır.

"Lokomotif Şehirlerin" (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa) Türkiye'nin GSYH tutarının yarısından fazlasını oluşturdukları sonucuna ulaşılmıştır. "Lokomotif Şehirler"i kendi aralarında karşılaştırdığımızda İstanbul'un sanayi ve hizmet sektörü bağlamında GSYH katkısının daha fazla olduğu görülürken, İzmir'in tarım sektörü açısından GSYH'ya daha fazla katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'nin GSYH'nın oluşumunda TRC3 bölgesindeki (Batman, Mardin, Siirt, Siirt) illerin katkısının çok düşük olduğu görülmektedir. TRC3 Bölgesinin GSYH olan katkısının düşük olması hem bölge için hem de Türkiye ekonomisi için kaynakların optimal düzeyde kullanılmadığına dair bir gösterge niteliğindedir. TRC3 bölgesindeki iller kendi aralarında karşılaştırıldığında Mardin ilinin tarım, sanayi ve hizmet sektörü bağlamında GSYH katkısının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu bağlamda TRC3 bölgesinin GSYH'daki payının artırılması adına hangi stratejilere yer verilmesi gerektiği sorusuna:

Terzi ve Oltulular (2004) yaptıkları çalışmada sanayi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki düzeyine açıklarken, ekonomik büyümenin hızlandırılmasında sanayi üretimin artırılmasını önemli bir etken olacağı sonuca ulaşmışlardır. Bu iki etken birbirlerini besledikleri ve uzun dönemde bir ilişkiye sahip olduğunu vurgulamışlardır. Işık, Baysal, Ceylan ise (2010) yaptıkları

çalışmada her bölgenin görece gelişme potansiyeline sahip olduğu alanda politika üretmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Karaca (2004) yapmış olduğu çalışmada yatırım teşvik uygulamalarında politik etkenlerden dolayı il sayısının artırılmasının yatırım teşvik uygulamalarının etkinliğini azalttığı ifade etmiştir.

Bu görüşler doğrultusunda TRC3 bölgesinin GSYH katkı payının artırılma için konu illere yönelik stratejiler aşağıdaki gibi sıralanmıştır. Konu stratejilerde başarı sağlaması için öncelikli olarak bölgenin terör riskinden arındırılması gerekmektedir.

- Organize sanayi bölgelerinin mevcut olmadığı yerde sanayi bölgelerinin oluşturulması, organize sanayi bölgelerinin var olduğu bölgelerde ise altyapı eksikliğini giderilmesi.
- Kamu bankalarının, tarım, sanayi ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmalara kredi finansmanında pozitif ayrımcılık yapması, kredi kefalet limitlerinin yüksek tutulması ve kredi teminat yapılarında esnek davranılması.
- Bölge illerinin görece gelişme potansiyellerinin belirlenmesi ve bu alanlar özelinde nitelikli personel yetiştirilmesi.
- Konu sektörlerde faaliyet gösteren firmalar için bedelsiz arazi tahsisi yapılması.
- Tarımda seracılık faaliyetlerinin artırılması, sulama altyapısının yetersizliği giderilerek katma değeri yüksek ürünler üretilmesine olanak sağlanması, sertifikalı tohum kullanımının zorunlu hale getirilmesi, tarım alanlarının amaç dışında kullanılmasına cezai işlemler uygulanması ve tarımsal örgütlenmenin artırılması gerekmektedir.
- Hayvancılık faaliyetleri için hayvan barınaklarının modern bir görünüme dönüştürülmesi, güvenlik politikalarına ağırlık verilerek meraların atıl kalmasının engellenmesi. Hayvancılık faaliyetlerinin entegre hayvancılık yapısına dönüştürülmesi için yeterli bilinç düzeyini artırılması. Arıcılık alanında markalaşma sürecine gidilmesi ve hayvancılık faaliyetlerinde örgütlenmenin artırılması gerekmektedir.
- Yatırım teşvik kapsamını daraltarak, ekonomik potansiyeli olup bu potansiyeli ortaya çıkaramayan bölgeler için teşviklerin artırılması gerekmektedir.
- "Lokomotif Şehirler "deki yatırımcılar ile TRC3 Bölgesindeki yatırımcıların TRC3 bölgesi için ortak yatırım yapmaları adına sivil kuruluşların aktif olarak görev alması gerekmektedir.
- Bölge güneş enerjisi açısından büyük potansiyel sahipken enerji üretimi konusunda yeterli bilinçlenme gerçekleşmediği için bu kaynak atıl kalmaktadır. Özel sektör firmalarının bu potansiyeli kullanma adına TRC3 bölgesine yatırım yapmaları teşvik edilmesi gerekmektedir.
- TRC3 bölgesini terör vb. unsurlardan dolayı terk eden sermayenin bölgeye dönüşünün sağlanması.
- Bölgenin kültür ve inanç turizm merkezi haline getirilerek cazibe merkezi haline dönüştürülmesi, şehirlerin dokusu bozulmadan restorasyonlar yapılması, otel konseptleri ve hizmet kalitelerinin artırılması.
- TRC3 Bölgesindeki illerin bir kısmının Irak ve Suriye ile komşu olmasından kaynaklı olarak konu iller avantajlı bir konumda olmasına rağmen bu konumdan yıllar boyunca etkin şekilde faydalanamamıştır. Konu iller ticarete aracı konumda olmuş ve nakliyecilik alanında görece olarak uzmanlaşmışlardır. Fakat bölgede üretim eksikliğini mevcut olması esas kârın bölge dışındaki illere transferine sebebiyet

---

vermektedir. Bu bağlamda konu bölgede ihracat ürünlerine yönelik yatırım sürecinin gerçekleşmesi ve nakliye masraflarından kaynaklı maliyet avantajını ele geçirmesine olanak sağlanarak, konumdan kaynaklı avantaj elde edilmesi amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Dicle Kalkınma Ajansı. <https://dikanet.dika.org.tr/FileContainer/Web/files/e3735499-88f5-428a-8b8f-43e0450471ba.pdf>. Erişim: 21 Mart 2019.
- Genç, T. (2016). Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'dan Seçilen İllerin Sosyo-Ekonomik Değerlendirilmesine İlişkin Bir Hibrit Çok Kriterli Karar Verme Yaklaşımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2), 71-88.
- Işık, N., Baysal, D., ve O., Ceylan (2010). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları. *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 3(2), 1-18.
- Özel, H. A. (2012). Ekonomik büyümenin teorik temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 63-72.
- Terzi, H., ve Oltulular, S. (2004). Türkiye'deki Sanayileşme Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişki. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(2), 219-226.
- Tuncer, İ., Lopcu, K., Coşkun, N., & Arıcıoğlu, E. Türkiye Bölgelerinde Yapısal Değişim: Kümeleme ve Ekonomik Karmaşıklık Analizleri Bağlamında Öneriler. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 9(2), 59-74.
- Türkiye Ekonomi Kurumu (TEK), (2004). Türkiye de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları: Yakınsama Var mı?
- Türkiye İstatistik Kurumu. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>. Erişim: 22 Şubat 2019.
- World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.mktp.cd>. Erişim: 15 Mart 2019.

TÜRK LİRASI'NIN DIŞ TİCARETTE KULLANILMASI

Aysun YERLİKAYA¹

Öz

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomisindeki ve ABD Doları'ndaki istikrarsızlıklar, diğer ülkeler için risk kaynağı oluşturmuştur. Bu nedenle, büyük miktarda dolar rezervine sahip ve dış ticarete dolar kullanan ülkeler bir yandan alternatif çözümler ararken, diğer yandan da rezervlerini çeşitlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu çalışmada, Dolar'ın "anahtar para" olma süreci ve bu durumun ABD ekonomisine katkısı, Türk Lirası'nın konvertibilite süreci, dış ticarete kullanılması ve dış ticarete kullanılan para birimlerinin kullanım oranları ele alınmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) dış ticaret verileri kullanılarak 2014-2018 yılları arasında "Türkiye'nin ulusal para ile ticareti" rakamsal olarak incelenmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Dolar'a bağımlılığını azaltacak alternatif çözümler arasında yer alan yerel para kullanım oranının seyrini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Rezerv Para, Ulusal Para, Dış Ticaret

USE OF TURKISH LIRA IN FOREIGN TRADE

Abstract

The instability in the United States (US) economy and the US Dollar has been a source of risk for other countries. For this reason, countries with large dollar reserves and using dollars in foreign trade are looking for alternative solutions on the one hand and trying to diversify their reserves on the other. In this study, the process of the dollar as a "key currency" and its contribution to the US economy, the convertibility process of the Turkish Lira, its use in foreign trade and the use of foreign currencies are discussed. Turkish Statistical Institute (TSI) between the years 2014-2018 by using trade data "Turkey's trade with national money" is examined numerically. The purpose of this study, Turkey is located between alternative solutions to reduce dependence on the dollar is to examine the progress of the utilization rate of the local currency.

Keywords: Reserve Money, National Currency, Foreign Trade

Jel Code: F1, F10, F19

---

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ahsy_2015@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6136-3663

Makalenin Geliş Tarihi (Received Date): 25.04.2019

Yayına Kabul Tarihi (Acceptance Date): 10.05.2019

Giriş

Dünya ekonomisinde artan entegrasyon ve küreselleşme sürecine rağmen, uluslararası parasal sistemde aynı bütünleşme sağlanamamıştır. Milliyetçilik akımları ve ulus-devlet anlayışıyla birlikte yerel paraların kullanılmaya başlanması, uluslararası ticarete ve parasal sistemde karmaşaya sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu karmaşayı engellemek için Bretton Woods Sistemi kurulmuştur. Bu sistem, ABD Doları'nı diğer ulusal paralardan ayırarak, ona uluslararası değer standardı ve uluslararası ödemelerde kabul edilen evrensel bir değer olma özelliği kazandırmıştır (Al, 2011, s.131).

Winters'e göre, 1973 yılında Bretton Woods sisteminin yıkılmasıyla birlikte, ülke paraları serbestçe fiyatlanmaya bırakılmış, çapraz kurlar oluşmuş ve finansal hareketlilik hız kazanmıştır (Aktaran: Leblebici Teker, Akçay & Akçay, 2008, s.205).

Son dönemlerde Türkiye-Rusya, Türkiye-İran ve Türkiye-Çin arasında yapılan anlaşmalarla, bölgesel ticaretlerde her iki ülkenin yerel paraları kullanılabilir olmuştur. 2008 yılında Rusya ile Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasındaki enerji alışverişinde Ruble'nin, Latin Amerika İçin Bolivarcı Alternatif (ALBA) (Venezüela, Küba, Bolivya, Ekvador, Nikaragua, Honduras, Dominik Cumhuriyeti, Antigua-ve-Barbuda, Saint-Vincent-ve-les Grenadines) ülkeleri ise kendi aralarındaki ticarete ABD Doları yerine "Sucre"nin ortak para birimi olarak kullanılmasını kararlaştırmışlardır. Bu bölgesel kararlarla, diğer ülkelerin Dolar ve Euro gibi paraları rezerv para olarak tutma ihtiyaçları azalacak ve bu paraların fonksiyonları da bu duruma paralel olarak azaltılabilecektir (Al, 2011, s.132).

Bu çalışmanın amacı; Türkiye perspektifinde son beş yıllık (2014-2018) dış ticaret verileri kullanarak, dış ticarete ulusal para kullanım sürecini incelemektir. Çalışma, uluslararası ticarete sık sık yaşanan tarife vb. sorunlara ilave olarak gelecekte gerçekleşmesi muhtemel ulusal para savaşlarının da olabileceği varsayımından hareketle Türkiye ve TL'nin mevcut durum analizini yapması açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Bretton Woods Konferansı'nda gündeme gelen Keynes Planı ve White Planı incelenerek Dolar'ın konumlanması incelenmiştir. İkinci bölümde; Dolar'ın rezerv para olmasının ABD ekonomisine katkısı ve üçüncü bölümde; Bretton Woods Dönemi sonrası dış ticarete Dolar'ın kullanımı ele alınmıştır. Türk Lirası'nın konvertibilite sürecinin incelendiği dördüncü bölümü, Türk Lirası'nın dış ticarete kullanılması sürecinin incelendiği beşinci bölüm takip etmiştir. Altıncı bölümde Türkiye'nin döviz türlerine göre dış ticareti incelenmiştir.

1. Keynes Planı ve White Planı

Bretton Woods Konferansı'nda İngiltere'den John Maynard Keynes tarafından hazırlanan Keynes Planı ve ABD'den Harry Dexter White'a ait olan White Planı gündeme gelmiştir.

1.1. Keynes Planı

Keynes Planı 1943 yılında hazırlanmıştı. Tew (1945)'e göre; Keynes uluslararası merkez bankası niteliğinde bir Kliring Ofisi'nin kurulmasını, dış ödemelerde "Bancor" adı verilen altın cinsinden sabit kaydi paranın kullanılmasını önermişti. Bu plana göre, uluslararası rezervler altın ve Bancor'dan oluşacak, merkez bankalarının altın satarak ya da Kliring Ofisi'nden Bancor çekerek, Bancor'u elde etmeleri mümkün olacaktı. Ancak kullanılması planlanan Bancor'un altına tahvili mümkün değildi. Yani "Bancor"un paritesi altın ile ifade edilebilecek, fakat altın sadece hesap birimi olarak kalacaktı. Ülkeler ellerindeki altınla Bancor satın alabilecek, ama Bancor'u altına dönüştüremeyeceklerdi. Bu nedenle Bancor fazlası bulunan ülkelerin bu birikimlerini, uluslararası likidite ihtiyacı duyan diğer ülkelere plase etmeleri söz konusuydu. Bu işleyişin de uluslararası likidite yetersizliğini önleyeceği ve rezervlerin ülkeler arasında dengeli bir biçimde dağılmasını sağlayacağı şeklinde yorumlar yapılmıştı. Solomon (1982)'a göre, ülkelerin geçici nitelikteki açıkları, Kliring Ofisi'nden borçlanılarak karşılanacak, sürekli açıklar ise yurtiçinde harcamaların

kısılmasıyla giderilecekti. Keynes Planı, bu çerçevelerle ülkeler arasında sermaye hareketlerini teşvik edecek nitelikteydi. Denge fazlasına sahip ülkeler, harç ödemelerinden kaçınabilmek için sermaye çıkışını özendirerek uygulamalara başvuracaktı (Aktaran: Bulut, Özbek & Demirel, 2011, s.47-48).

1.2. White Planı

White planı, bütün ülke paralarının değerlerinin altına bağlanmasını ve sadece ödemeler dengesinde değişimler olduğunda devalüasyon yapılmasını söylüyordu. Bu plan kapsamında doların değeri altına endekslenerek, 1 Ons altın, 35 Dolar'a eşitlenecekti. ABD Merkez Bankası (FED) buna karşılık, basacağı dolarlar için %25 parasal altın stoku bulundurmaya taahhüt edecekti. Doların altın konvertibilitesi tam olduğu için plana göre ABD Merkez Bankası diğer ülkelerin Merkez Bankalarının talebi halinde dolarları 1 Ons: 35 Dolar paritesi üzerinden altına çevirecekti. Para ve ödeme sistemi olarak da altın kambiyo sistemi bu plana dahil edilmişti (Öztürk, 2002, s. 99-100).

Bretton Woods para sistemi, model itibariyle White Planı'na dayanmaktadır. Bu planın kabul edilmesinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin diğer ülkelere göre ekonomik alanda üstünlük kazanmasının önemli ölçüde belirleyici olduğu söylenebilir. Diğer yandan Keynes Planı'nın dış açık veren ülkelere herhangi bir yaptırım mekanizması uygulamaması White Planı'nın kabul edilmesine yol açmıştır. Yeni düzenlemeyi geçmişteki uygulamalardan ayıran en önemli özellik, dış ödemelere aracılık eden çeşitli dövizlerin doğrudan altına tahvilinin kaldırılmasıdır. Ancak burada benimsenen bir istisnai durum, altın standardı özelliklerinin bir ölçüde de olsa devam ettirilmesiyle ilişkilidir. Şöyle ki; ulusal paraların yüzde yüz altına tahvil edilebilir nitelikleri olmasa da belirli bir yüzde itibariyle dolaylı yoldan altına çevrilmesi mümkündür (Bulut vd., 2011, s.48).

Bir taraftan, dünya ekonomisinin genişlemesiyle birlikte parasal genişlemeye ihtiyaç duyulması - dolar arzının arttırılabilmesi ancak ABD'nin dış açık vermesiyle gerçekleşebiliyordu-, diğer taraftan, dünyadaki dolar miktarı, mevcut altın rezervlerine kıyasla hızla arttığından dolayı, ABD belirlenen altın-dolar paritesini sürdürüyordu. Bu sürecin sonunda, ABD Doları'na güven azaldı ve sonunda sistem çöktü. ABD, belirlenen pariteye göre altın karşılığı dolar çıkaramayacağını açıkladı ve Bretton Woods Sistemi sona ermiş oldu (Çağlar & Dışkaya, 2018, s.10-11).

2. Doların "Anahtar Para" Olmasının Amerika Birleşik Devletleri Ekonomisi'ne Etkisi

Rezerv araçlar içerisinde altının payı azalırken doların diğer konvertibil dövizlerin arasında en büyük paya sahip olması, hem sistemin bir gereği, hem de ülkelerin ABD ile olan ticaret ve sermaye hareketlerinin bir sonucudur. Ayrıca tüm yerli paralar dolara endekslediği için dolar tam bir değer standardı ve paraların değer ölçüsü (numeraire) olmuştur. Bu nedenle, diğer ülke paraları Dolar karşısındaki sabit paritelerini koruyabildiği kadar istikrarlıdır. Paraların istikrarı için yapılan hareketler ve döviz piyasalarına müdahale Dolar üzerinden olduğu için, Dolar müdahale aracı veya anahtar para olma özelliği kazanmıştır (Abuşoğlu, 1986, s.2-3).

Doların altın para olmasından dolayı ABD, dünyanın merkez bankacısı konumuna gelmiştir. Bu nedenle hala elde etmeye devam ettiği önemli yararlar vardır. Dolara iki fonksiyon yüklenmiştir. Birincisi ABD'nin ulusal parası olması, ikincisi uluslararası likidite aracı olmasıdır. Böylelikle ABD, merkez bankasının çıkarttığı kağıt paralarla ithalatını karşılamak gibi çok önemli bir avantajı sahiptir (Seyidoğlu, 2009, s.754).

Doların uluslararası ödeme aracı ve rezerv para olarak kullanılmasının ABD'nin dünya ticaretindeki payının çok üstünde olması nedeniyle, ABD hapsirse bütün dünya nezle olmaktadır. Para basma yetkisi dolayısıyla para basarak reel gelir elde eden ABD, doların uluslararası ödeme aracı ve rezerv para olma özelliğiyle önemli senyoraaj geliri elde etmektedir. Yani ABD en çok kendi parasının ihracatından para kazanmaktadır.

3. Bretton Woods Döneminden Sonra Uluslararası Ticarete Doların Kullanılması

Bir paranın uluslararası ticarete ödeme aracı olabilmesi için arzını kolayca ayarlayabilmesi ve güvenilir bir para olması gerekir. Bretton Woods Dönemi'nde Dolar bu özellikleri taşıırken 1971 yılına gelindiğinde dünya ekonomisi toparlandı, üretim ve istihdam arttı. ABD haricindeki ülkelerde Dolar rezervi artarken, Dolar'ın değeri düşüyordu. ABD dış ticaret açıkları vererek borçlu ülkeler arasına girdi. Bu sürecin sonunda ABD, Dolar'ı altına endekslemekten vazgeçti ve sistem çökerken ABD'nin dünya ekonomisindeki hakimiyeti de sarsıldı.

Dolar yaklaşık 30 yıl boyunca altına tahvil edilebilir tek para olduğu için sistem çöktükten sonra da bu özelliğini koruyor gibi dünyada kullanımı devam etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ulusal parası yeterince güçlü ve istikrarlı olmadığından, bu ülke paraları konvertibl olsa bile insanlar paralarını Dolara çevirerek tutmayı tercih edebilmektedirler. Bu duruma 'para ikamesi' veya "Dolarizasyon" denir (Eğilmez, 2018).

Uluslararası ticarete ağırlıklı olarak dolar kullanılmakta ve önemli malların fiyatları dolar cinsinden ifade edilmektedir. Bu durum, enerji ithal eden ülkelere ve ihracatı düşük ulusal para temeline dayanan Çin gibi büyük ihracatçı ülkelere yüksek miktarlarda rezerv biriktirme ihtiyacı doğurmaktadır. Ayrıca dünya rezerv para kullanımındaki doların payı, diğer ülkeleri ABD ekonomisine bağımlı kılmaktadır. Doların değer kaybetmesi, yüksek dolar rezervlerine sahip ülkeler için büyük risk teşkil etmekte ve onları alternatif çözümler aramaya itmektedir. Alternatif çözüm arayışı, ortaya çıkan krizlerle birlikte daha da hissedilir olmaktadır (Al, 2011, s.139).

4. Türk Lirası'nın Konvertibilite Süreci

Konvertibilite; "*Bir ülke parasının, döviz piyasalarında başka bir ülke parası ile serbestçe değiştirilebilmesi ve uluslararası ticari işlemlerde değişim aracı olarak kullanılabilmesi*" dir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2019). Konvertibl paralar dış ödemelerde kullanılan paralar anlamına gelmemektedir. Dış ödemelerde kullanılması söz konusu paranın diğer ülkelerde tanınırlığı meselesidir.

Konvertibiliteye geçişin avantajları ve dezavantajları şu şekilde sıralanabilir (Parasız, 1990, s.166):

Avantajları:

1. Uluslararası ticareti ve uluslararası uzmanlaşmayı artırır.
2. Uluslararası karşılıklı ekonomik ilişkiler uluslararası ticaretin gelişmesini engelleyerek serbest ticaretin avantajlarını ortadan kaldırır. Ama paraların konvertibil olması ve serbest dış ticaret rejimi malların ve hizmetlerin en ucuz olduğu piyasalardan alınıp daha pahalı olduğu dış piyasalara satılmasını sağlar. Böylece uluslararası uzmanlaşmaya katkı sağlamış olur.
3. Üretim faktörlerinin veriminin artırılmasını ve kaynak dağılımında fiyat mekanizmasının etkin bir şekilde kullanılmasını sağlar.
4. Ülkedeki ekonomik birimlerin uluslararası ekonomik ve mali ilişkilerinde hız kazandırır. Yukarıda saydığımız ve benzeri nedenlerle piyasa ekonomisine geçmek isteyen tüm ülkeler yerel paralarının konvertibil olmasını istemekte ve bu doğrultuda politikalar uygulamaktadır.

Dezavantajları:

1. IMF'den onay alınmadıkça uluslararası cari işlemlere ilişkin ödemeler ve transferler yapılamayacaktır.
2. Ülkemiz kendine getirilen TL karşılığında altın ya da talepte bulunulan ülke parasını ödeyecektir.

3. Mevcut döviz yükümlülükleri ve önemli miktarda dış açık karşısında Türk ekonomisinin döviz durumu risk teşkil etmektedir. Yabancılara ait olan kredi mektuplu döviz tevdiat hesapları 5-10 milyar dolar dolaylarındadır ve her an geri çekebilirler.

4. İhracatımızda istenilen artışa ulaşamadığından döviz olanakları her zaman riskli olacaktır.

5. Ülkenin uygulamak istediği ekonomik politikaları tek başına belirleme özgürlüğü azalacaktır.

6. Para konvertibil olduktan sonra fiyat istikrarı sağlanması ve enflasyon oranının düşürülmesi, ülkenin iç fiyatlarıyla dış fiyatların dengelenmesi için ülke içinde yapılacak yatırımların önceliklerinde değişimler olur. Bazen yatırımlarda büyük ölçüde daralmaya da gidilebilir.

7. Ülkenin elinde bulundurduğu döviz rezervleri bitebilir.

Cumhuriyet'ten sonra Lozan Antlaşması'nın getirdiği sınırlamalarla hükümet ekonomik ilişkilere müdahale edememiştir. Bu sebeple 1924-1929 döneminde serbest döviz piyasası işleyişi benimsenmiştir. Bu dönemde yurt dışına altın ve döviz çıkarılmasına ve döviz piyasasında peşin (spot) ve vadeli (forward) işlemler yapılmasına müdahale edilmemekteydi. Yani 20 Şubat 1930'da 1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nu yürürlüğe girene kadar Türk Lirası konvertibl bir paraydı (Parasız, 1990, s.162).

Bretton Woods Sistemi'nden sonra, TL devalüe edilerek yeniden dolara endekslenmiştir. Bu, eskisinden daha esnek bir uygulamadır. Çünkü, "mini devalüasyonlar" dönemi olarak geçen bu dönemde önceleri her üç ayda bir, daha sonraları günlük olarak TL'nin dolar kurunda ayarlamalar yapılmıştır. 24 Ocak 1980 Kararları ile Türkiye'de liberal bir dış ticaret rejimine geçilmiştir. *Bu Karar'la, Türkiye'de "yerleşik" kişilerin yanlarında döviz bulundurmaları, aralarında her türlü döviz alıp satmaları, bankalarda döviz cinsinden hesap açmaları (döviz tevdiat hesabı) serbest bırakılıyordu* (Seyidoğlu, 2009, s.770).

Türk Lirası'nın konvertibl olma süreci yaklaşık on yıl sürdü. 24 Ocak 1980 Kararları ile sabit kur rejimi ve çoklu kur uygulaması terk edilerek yerine günlük kur ayarlaması rejimi getirilmiştir. 1980 Kararlarından önce Merkez Bankası tarafından bir sabit kur belirlenir, sıkıntılar ortaya çıkarsa devalüasyonla müdahale edilir ve kur yeniden ilan edilirdi. Günlük kur uygulamasına geçilmesiyle birlikte Merkez Bankası her gün TL'nin döviz kurlarını ilan etti ve TL'nin dış değeri her gün değişti. 1983 ve sonrasında daha ileri düzenlemeler yapılarak, ithalattaki kısıtlamalar kaldırıldı, sermaye hareketleri serbestleştirilerek finansal sistemin liberalleştirilmesi sağlandı. 1989'da ve 1990 başlarında kontrollü esnek kur sistemine geçilerek sermaye hareketleri serbestleştirildi ve Türkiye'de yerleşik kişilerin uluslararası piyasalardan borçlanması serbest hale geldi. Bu aşamaların ardından, Nisan 1990'da Türkiye, Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund; IMF) ana sözleşmesinin 8. Maddesinin 2,3 ve 4 numaralı bölümlerindeki yükümlülükleri kabul etti ve böylelikle TL'nin konvertibl hale geldi (Eğilmez, 2014).

5. Türk Lirası'nın Dış Ticarete Kullanılması Süreci

Bretton Woods Sistemi 1970'lerin başında çökmüş olsa da; altın gibi kıymetli madenler ve petrol fiyatları dolar üzerinden belirlenmeye devam ediyor. Fakat artık ABD dışı ülkeler doların riskini üstlenmek istemedikleri için dış ticarete dolar yerine kendi ulusal paralarını kullanmak istiyor. Bu da ülkeler arası ticarete para takası işlemi gerektiriyor. Para takası süreci, ticari bankaların Merkez Bankası'ndan yatırım veya ticaret yapılacak ülkenin para birimini talep etmesiyle başlıyor. Para takası, merkez bankalarının belirlenen tutarda milli parayı belirli bir tarih ile değiştirmesi ve belirli bir süre sonunda değiştirilen anapara ve kullanılan milli paraya ait faizin de geri verilmesini içeren bir işlemdir.

Türkiye IMF'nin ana sözleşmesindeki 8. Madde kapsamındaki ülkeler statüsündedir. Bu statü gereğince ülkeler, sermaye hareketlerinin serbestliğini kabul etmiştir. Bu statüye giren ülkelerin

merkez bankaları, kendi ülkelerinin parası karşılığında istenen döviz vermeyi kabul etmiş olurlar. Bu da sermaye hareketlerinin serbestliğidir. Önceleri konvertibiliteden, bir paranın sorunsuz olarak altına dönüştürülebilmesi diye yorumlanırken artık ülkelerin kendi parasını diğer paralara sorunsuz çevirmeyi taahhüt etmesi olarak anlaşılmaktadır. 8. Madde statüsü sayesinde yabancı sermaye ülkeye daha rahat gelebilmektedir. Bu statüye göre TL, günümüz tanımında konvertibldir. Bir paranın uluslararası işlemlerde kabul edilmesi için konvertibl olmak tek koşul değildir. Paraların uluslararası işlemlerde kabul edilebilmesi rezerv para statüsüne de bağlıdır (Eğilmez, 2016).

5.1. 2014-2018 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticareti

TÜİK (2019) dış ticaret verilerine göre ülkemizde 1996'dan itibaren ulusal para ile dış ticaret yapılmaktadır. Döviz bağımlılığımızdan kaynaklanan ekonomik sorunlar nedeniyle dış ticarete ulusal para kullanımının önemi son yıllarda daha da artmıştır. Cumhurbaşkanı tarafından açıklanan, 100 Günlük Eylem Planı'nda yer alan Ticaret Bakanlığı bölümü 14. Madde, uluslararası ticarete TL kullanımını arttırmaya yöneliktir (100 Günlük İcraat Programı, 2018, s.33). Bu doğrultuda çalıştaylar düzenlenmektedir. Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan Kasım 2018 itibariyle 174 ülkeyle ihracat, 110 ülkeyle de ithalat işlemlerinin Türk Lirasıyla gerçekleştirildiğini açıklamıştır (Ticaret Bakanlığı, 2018).

Tablo 1'de yıllara göre toplam dış ticaret rakamları, dış ticaret dengesi, dış ticaret hacmi ve ihracatın ithalatı karşılama oranı verilmiştir.

Tablo 1: Yıllara Göre Dış Ticaret, 2014-2018 (Değer: Bin ABD Doları)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
	Değer	Değişim (%)	Değer	Değişim (%)	Değer	Değer	
2014	157 610	3,8	242 177	-3,8	- 84 566	399 787	65,1
2015	143 838	-8,7	207 234	-14,4	- 63 395	351 073	69,4
2016	142 529	-0,9	198 618	-4,2	-56 088	341 147	71,8
2017	156 992	10,1	233 799	17,7	-76 806	390 792	67,1
2018	167 933	7,0	223 047	-4,6	-55 113	390 981	75,3

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

2014 yılında toplam 399,7 milyar dolarlık dış ticaret yapılmıştır. İhracat 2013 yılına göre yüzde 3,8 artarak 157,6 milyar dolar, ithalat yüzde 3,8 azalarak 242,1 milyar dolar olmuştur. İthalatın yüzde 65,1'i ihracat ile karşılanmış, dış ticaret açığı 84,5 olmuştur. 2015 yılında toplam 351 milyar dolar dış ticaret işlemi gerçekleştirilmiştir. İhracat bir önceki yıla göre yüzde 8,7 oranında azalarak 143,8 milyar dolar, ithalat yüzde 14,4 oranında azalarak 207,2 milyar dolar olarak gerçekleştirilmiştir. İhracat yüzde 69,4 oranında ithalatı karşılamış, 63,3 milyar dolar dış ticaret açığı verilmiştir. 2016 yılında toplam 341,1 milyar dolar dış ticaret işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu işlem hacminde ihracat binde 9 azalmış ve 142,5 milyar dolar, ithalat ise yüzde 4,2 azalarak 198,6 milyar dolar olmuştur.

İhracat yüzde 71,8 oranında ithalatı karşılamış, dış açık bir önceki yıla göre azalarak 56 milyar dolar olmuştur. 2017 yılında toplam 390,7 milyar dolarlık dış ticaret yapılmıştır. İhracat yüzde 10,1 önemli bir artış sağlayarak 156,9 milyar dolar, ithalat yüzde 17,7 artarak 233,7 milyar dolar olmuştur. İhracat yüzde 67,1 oranında ithalatı karşılamıştır. Dış ticaret açığı 76,8 milyar dolara çıkmıştır. 2018 yılında dış ticaret hacmi 390,9 milyar dolar olurken, ihracat %7'lik bir artış göstererek 167,9 milyar dolar, ithalat yüzde 4,6 azalarak 223 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat yüzde 75,3 oranında ithalatı karşılamış ve dış ticaret açığı 55,1 milyar dolara gerilemiştir.

2017 yılında ihracattaki büyük sıçrayışla birlikte ithalat bir önceki yıla göre ihracattan daha fazla artmış ve dış ticaret açığı en fazla olduğu tutara ulaşmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı azalarak yüzde 67,1'e gerilemiştir. Buna paralel olarak dış ticaret açığı neredeyse yüzde 40 artarak 76,8 milyar dolara yükselmiştir. 2017 yılında dış ticaret hacmi artışı gerçekleşse de bu artışın ana nedeni ithalat olmuştur. Bu da, bir önceki yıla göre ithalat bağımlılığının daha da arttığını gösteriyor.

İthalata getirilen tarife ve tarife dışı kotaların ithalatı azaltmadığı görülmektedir. Çünkü üretim ve ihracat için gerekli olan aramalı ve enerji (petrol gibi) ihtiyacı ithalat içindeki en büyük paya sahip. Bu durum ithalata olan bağımlılığı giderek arttırıyor. Daha çok üretmek ve ihraç etmek için daha çok ithalata ihtiyaç duyulmaktadır.

Ayrıca, dış ticarete sadece ithalat bağımlılığı sorun teşkil etmemektedir. Buna bağlı olarak döviz kuru sorunu karşımıza çıkmaktadır. Aynı miktarda ithalat ve ihracat yapılsa bile dövizdeki dalgalanmadan olumsuz olarak etkileniliyor. Çünkü ithalat Dolar ile, ihracat Euro ile yapılıyor. Dolar'ın hem TL hem de Euro karşısında değerlenmesi Türkiye'yi doğrudan etkiliyor. Bu nedenle, Euro'nun değer kazandığı bir senaryo Türkiye açısından olumlu olurken, Dolar'ın değer kazandığı senaryo ise Türkiye açısından göreceli olarak olumsuz sonuçlar doğuruyor.

Petrol fiyatlarının dış ticaret üzerindeki etkisine baktığımızda uzun süre boyunca düşük global büyüme ve arz fazlası nedeniyle düşük seyreden petrol fiyatları 2017'nin ikinci yarısında tekrar yükselişe geçmiştir. 2017-Haziran ayındaki dip seviyesinden yaklaşık yüzde 55 artarak 69 ABD Doları/varil seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'nin sadece petrol ve petrol türevi ürün ithalatını yaklaşık 35 milyar dolardır. Bu nedenle buradaki fiyat artışlarının da dış ticaret dengesini olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

TL'de yüksek değer kaybı yaşandığı 2018 yılında; ihracatın arttığı ithalatın azaldığı gözlemlenmektedir.

Döviz kurlarındaki artış ile birlikte teorik olarak ihraç edilecek ürünlerin ihracatta rekabet gücü artacaktır. Ancak ihracatçılar döviz kuru artışları döneminde çoğunlukla döviz cinsinden fiyatlarını aşağı çekerek rekabet güçlerini arttırmayı tercih etmektedirler. Ayrıca alıcılar da TL'deki değer kayıpları dönemlerinde fiyat indirimleri talep etmektedirler. Bu nedenle döviz kurlarının arttığı dönemlerde Türkiye'nin ihraç ürünlerinde ihraç birim fiyatları gerilemektedir. Bu da toplam ihracattaki artışı sınırlamaktadır.

Döviz kuru artışları ihracatta tek başına etkili olmamaktadır. Bu nedenle ihracatçılara sürekli artan döviz kurları değil istikrarlı kur ve iş ortamı gerekmektedir.

Tablo 2: *Türk Lirasına Göre İhracat 2014-2018 (Değer: Bin ABD Doları)*

Yıllar	Toplam	Türk Lirası	Oranı (%)
2014	157 610 158	6 695 653	4,2
2015	143 838 871	6 090 435	4,2
2016	142 529 584	7 877 975	5,5
2017	156 992 940	13 947 350	8,9
2018	167 933 943	7 568 362	4,5

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

TÜİK verilerinden yapılan derlemeye göre, 2014'te 157,6 milyar dolar olan ihracatın 6 milyar 695 milyon dolarlık kısmı TL cinsinden gerçekleştirilirken, ihracat içindeki TL'nin payı yüzde 4,2

olarak gerçekleşmiştir. 2015'te 143,8 milyar dolarlık ihracatın yüzde 4,2'sine karşılık gelen 6 milyar dolarlık kısmı TL ile yapılmıştır. 2016'da 142,5 milyar dolarlık ihracatın 7 milyar 877 milyon doları TL cinsinden olurken, bunun ihracat içindeki payı 5,5 olmuştur. 2017'de 13 milyar 947 milyon dolarlık TL cinsinden ihracatın 156,9 milyar dolarlık toplam ihracat içindeki payı 8,9'a çıkmıştır. 2018'de 167,9 milyar dolarlık ihracatın yüzde 4,5'i olan 7,5 milyar dolarlık kısmı TL cinsinden yapılmıştır.

Tablo 3: Türk Lirasına Göre İthalat 2014-2018 (Değer: Bin ABD Doları)

Yıllar	Toplam	Türk Lirası	Oranı
2014	242 177 117	12 421 777	5,1
2015	207 234 359	13 557 318	6,5
2016	198 618 235	14 274 519	7,1
2017	233 799 651	17 730 028	7,5
2018	223 047 438	11 769 516	5,2

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

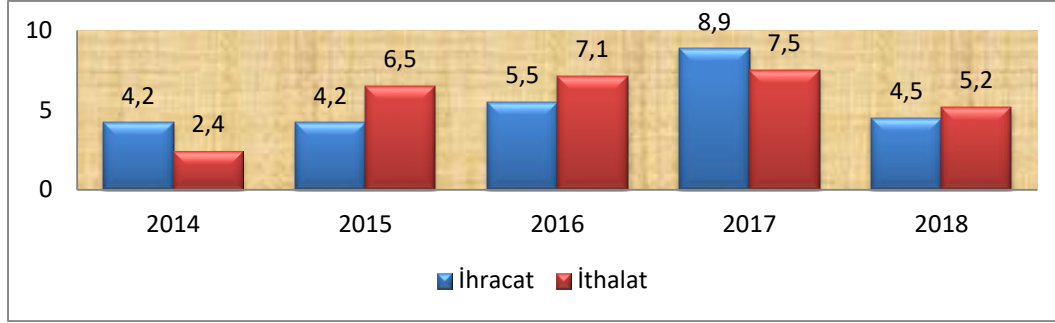
2014'te 242,1 milyar dolarlık ithalatın yüzde 5,1'i TL ile yapılırken, 2015'te 207,2 milyar dolarlık ithalatın yüzde 6,5'i TL ile gerçekleştirilmiştir. TL ile yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı 2016'da yüzde 7,1 oranla 14,2 milyar dolar, 2017'de yüzde 7,5 oranla 17,7 milyar dolar olurken, 2018 yılında bu oran azalarak yüzde 5,2'ye gerilemiştir.

2016 yılında gerçekleşen başarısız darbe girişiminin ardından ilan edilen olağanüstü hal (OHAL) kapsamında alınan tedbirlerin ardından TL, 20 Temmuz 2016'dan OHAL'in kalktığı 2018 yılına kadar Türk Lirası dolar karşısında yüzde 53, Euro karşısında ise yüzde 63 oranında değer kaybetmiştir. Bu hızlı değer kayıplarının önüne geçmek için Merkez Bankası üst üste hamlelerle politika faizini yükseltmiştir.

2018 yılında Rahip Brunson Krizi ortaya çıkmıştır. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrasında siyasi ve siyaset dışı ilişkileri (terör örgütleri) olduğu gerekçesiyle tutuklanan Evanjelist din adamı Rahip Brunson Türkiye ile Amerika'nın arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Rahip Brunson Krizi, Türkiye'nin dış borç bulmakta zorlanmasına neden olacak siyasi sorunlara yol açmıştır. Bu durum öncelikle bir ülkenin hazinesinin veya şirketinin ihraç ettiği borçlanma senetlerini vadesi geldiğinde ödememesi riskine karşılık, yatırımcının satın aldığı bir sigorta olan kredi temerrüt takası (Credit Default Swap, CDS) oranlarını, sonrasında tahvil faizlerini ve Dolar/TL kurunu etkilemiştir. 2014-2017 döneminde 150-250 bandında gezinen risk primlerinin 2018 yılı itibariyle hızlı bir artış trendine girdiği izlenmektedir. Özellikle 2018 yılının Mayıs-haziran aylarında tırmanışa geçen Türkiye'nin CDS primleri Eylül ayının başında 574 puanla rekor seviyeye yükselmiştir. Eylül ayının sonlarına doğru 370 puan seviyelerine kadar gerileyen primler Ekim ayıyla birlikte 400 puan seviyesinin üzerinde hareket etmeye başlamıştır. Bu kriz Türkiye'nin kırılgan ekonomisiyle birleşince ekonomik istikrarsızlığın (döviz kurlarında yaşanan volatilité) şiddetini arttırmıştır.

2018 yılında; kur yükselince ithalat azalır, ihracat artar teorisine paralel olarak toplam ithalat azalmış, toplam ihracat artmıştır.

Şekil 1: Türk Lirası'nın İhracatta ve İthalatta Kullanım Oranı

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

TL'ye olan güvenin sarsıldığı ve toplam dış ticarete kullanılan TL'nin payında yüksek bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

5.2. Türk Lirası İle Dış Ticarete Ülke Sıralaması

TÜİK'in 2019 dış ticaret verilerine göre, 2018 yılında 167,9 milyar dolarlık toplam ihracatta yüzde 9,6 paya sahip olan Almanya ülkelere göre yapılan sıralamada ilk sıradadır. Birleşik Krallık yüzde 6,6 oranla ikinci, İtalya yüzde 5,7 oranla üçüncü, Irak yüzde 5 oranla dördüncü, ABD yüzde 4,9 oranla beşinci sıradadır (TÜİK, 2019). Tablo 4'te 2018 yılına ait ülkelere göre en çok ihracat yaptığımız ilk 5 ülke ile 2014-2018 yılları arasında TL cinsinden yaptığımız ihracat rakamları verilmiştir.

Tablo 4: En Çok İhracat Yapılan 5 Ülke İle TL Cinsinden İhracat Rakamları

Ülkeler	Almanya	Birleşik Krallık	İtalya	Irak	ABD
2014	33.158.551.791	21.689.772.075	15.636.412.238	23.894.812.261	13.917.817.188
2015	36.644.326.993	28.697.740.020	18.808.321.052	23.189.747.159	17.447.505.004
2016	42.367.203.715	35.168.340.352	22.995.275.090	23.230.367.699	20.063.009.410
2017	55.249.859.383	35.085.106.289	31.024.826.275	33.031.761.728	31.557.839.955
2018	77.796.763.732	54.359.620.168	45.836.792.635	40.712.538.575	40.405.921.669

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4'te en çok ihracat işlemi gerçekleştirilen beş ülkenin son beş yılda TL ile yapılan ödemeleri arttırdığını görülmektedir.

2018 yılında toplam 223 milyar dolarlık ithalatta yüzde 9,9 paya sahip olan Rusya ile ülkelere göre yapılan ithalat sıralamasında birinci sıradadır. Çin yüzde 9,3 oranla ikinci olurken, Almanya yüzde 9,1 oranla üçüncü sırada yer almıştır. ABD toplam ithalatta yüzde 5,5 payla dördüncü, İtalya yüzde 4,6 payla beşinci sıradadır. Tablo 5'te 2018 yılı ülkelere göre en çok ithalat yaptığımız ilk 5 ülke ile 2014-2018 yılları arasında TL cinsinden gerçekleştirdiğimiz ithalat rakamları verilmiştir.

Tablo 5: En Çok İthalat Yapılan 5 Ülke İle TL Cinsinden İthalat Rakamları

Ülkeler	Rusya Federasyonu	Çin	Almanya	ABD	İtalya
2014	55.166.621.432	54.563.532.953	49.004.327.188	27.785.390.676	26.363.840.992
2015	54.939.635.097	67.558.963.332	58.342.228.052	30.271.600.660	28.927.134.210
2016	45.775.915.111	76.659.587.094	64.830.779.713	32.615.939.413	30.884.484.686
2017	71.160.399.578	85.250.374.941	77.784.616.523	43.520.312.011	41.262.888.120
2018	104.843.601.677	97.461.735.046	96.733.167.624	59.470.472.250	47.801.904.421

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5'te en çok ithalat işlemi gerçekleştirilen beş ülkeye son beş yılda TL ile yapılan ödemelerin arttığını görülmektedir. 2018 yılında TL'nin toplam dış ticaretteki payında düşüş yaşansa da para birimleri TL karşısında değer kazanan, en çok dış ticaret yaptığımız ülkelerin ithalatta ve ihracatta TL kullanım oranları artmıştır.

5.3. Türkiye'nin Geniş Ekonomik Gruplar Çerçevesinde Türk Lirası ile Dış Ticareti

2016-2018 yılları arasında Türkiye'nin TL ile en çok dış ticaret yaptığı ülkelerle geniş ekonomik grupların sınıflandırılmasına (yatırım malları, hammadde, tüketim malları, diğerleri) göre TL cinsinden ihracat gelirleri ve ithalat giderleri Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Geniş Ekonomik Grupların (BEC) (Düzey 1) Sınıflandırılmasına Göre TL Cinsinden Dış Ticaret (2016-2018)

Ülke/BEC Adı	2016		2017		2018		
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	
Almanya	Yatırım(sermaye) malları	4.446.704	17.919.728	5.646.507	18.295.459	9.958.505	21.399.764
	Hammadde(aramalları)	17.282.053	31.914.967	23.302.123	42.591.857	33.563.526	58.036.120
	Tüketim malları	20.609.868	14.957.388	26.274.777	16.790.249	34.249.095	16.429.333
	Diğerleri	28.577	38.695	26.451	107.050	25.636	867.949
Toplam	42.367.203	64.830.779	55.249.859	77.784.616	77.796.763	96.733.167	
İtalya	Yatırım(sermaye) malları	3.461.617	8.876.655	4.312.905	9.538.210	6.623.519	11.064.203
	Hammadde(aramalları)	9.251.617	18.080.238	13.447.038	24.821.345	21.885.574	29.355.509
	Tüketim malları	10.264.072	3.882.997	13.247.264	6.790.503	17.302.208	7.341.008
	Diğerleri	17.967	44.593	17.617	112.827	25.490	41.182
Toplam	22.995.275	30.884.484	31.024.826	41.262.888	45.836.792	47.801.904	
İngiltere	Yatırım(sermaye) malları	4.146.186	1.973.869	6.228.942	2.441.686	8.477.744	2.724.143
	Hammadde(aramalları)	16.875.798	9.911.296	11.153.710	15.493.960	19.696.467	26.124.651
	Tüketim malları	14.125.236	4.173.071	17.685.786	5.956.762	26.164.119	5.165.530
	Diğerleri	21.118	61.374	16.665	40.307	21.289	61.682
Toplam	35.168.340	16.119.611	35.085.106	23.932.716	54.359.620	34.076.008	
Irak	Yatırım(sermaye) malları	1.046.172	3.128	1.285.477	11.009	2.032.205	6.404
	Hammadde(aramalları)	8.296.362	2.486.266	12.606.602	5.436.934	13.481.974	6.716.802
	Tüketim malları	13.875.008	13.689	19.060.940	27.485	25.189.395	31.805
	Diğerleri	12.824	6	78.741	17	8.963	0
Toplam	23.230.367	2.503.091	33.031.761	5.475.447	40.712.538	6.755.011	
ABD	Yatırım(sermaye) malları	1.888.759	10.233.117	3.980.954	8.241.767	3.757.043	11.453.406
	Hammadde(aramalları)	11.454.720	18.234.616	14.803.226	29.084.556	20.767.418	42.186.305
	Tüketim malları	6.574.648	3.415.169	12.601.315	5.273.680	15.737.012	4.757.528
	Diğerleri	144.882	733.035	172.343	920.307	144.446	1.073
Toplam	20.063.009	32.615.939	31.557.839	43.520.312	40.405.921	59.470.472	
Rusya	Yatırım(sermaye) malları	616.413	105.613	1.277.353	67.809	1.912.577	104.727
	Hammadde(aramalları)	2.222.808	44.712.773	3.921.300	69.363.382	6.804.653	102.646.332
	Tüketim malları	2.454.024	957.387	4.802.081	1.729.131	7.719.025	2.074.948
	Diğerleri	8.815	140	25.538	76	61.381	17.593
Toplam	5.302.062	45.775.915	10.026.274	71.160.399	16.497.636	104.843.601	
Çin	Yatırım(sermaye) malları	403.126	27.024.594	697.653	30.948.380	971.216	32.743.100
	Hammadde(aramalları)	6.044.585	38.041.887	9.074.893	41.534.254	11.839.026	51.710.282
	Tüketim malları	667.186	11.546.902	954.303	12.703.139	1.294.713	12.911.955
	Diğerleri	1.001	46.202	1.511	64.599	701	96.395
Toplam	7.115.900	76.659.587	10.728.360	85.250.374	14.105.657	97.461.735	

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6'da yer alan geniş ekonomik grupların (BEC Düzey 1) sınıflandırılmasına göre 2016 yılında Almanya ile 20,6 milyar TL'lik tüketim malı ihracatı, 31,9 milyar TL'lik hammadde ithalatı yapılmıştır. 2017 ve 2018 yılında TL ile yapılan ihracatta en yüksek paya tüketim malları, ithalatta en yüksek paya hammadde sahiptir.

İtalya ile TL cinsinden yapılan ödemelerde 2016 ve 2017 yıllarında tüketim malları ihracatı ve hammadde ithalatı en yüksek paya sahipken 2018 yılında TL cinsinden hammadde ihracatı tüketim malları ihracatını geçmiştir.

İngiltere ile TL cinsinden yapılan dış ticarete; 2016'da 16,8 milyar TL ile TL cinsinden yapılan dış ticarete hammadde ihracatı en fazla iken 2017 ve 2018 yıllarında tüketim malları ihracatı en fazla paya sahip olmuştur. 2016, 2017 ve 2018 yıllarında ithalatta hammadde için ödenen TL miktarı giderek artmıştır.

Irak ile dış ticarete; TL bazında, tüketim malları ihracatı son üç sene de en yüksek paya sahiptir. İthalatta ise hammadde üç sene de öne çıkan ekonomik grup olmuştur.

ABD ile TL karşılığında yapılan dış ticarete 2016, 2017, 2018 yıllarında hammadde grubu ihracatta ve ithalatta en yüksek paya sahiptir grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rusya ile yapılan dış ticarete ödenen TL karşılığında yapılan ihracatta tüketim malları öne çıkarken, ithalatta hammadde grubu, özellikle 2018'de önemli bir yer teşkil etmektedir.

Çin ile TL bazında yapılan dış ticarete; ithalatta ve ihracatta son üç sene öne çıkan grup hammadde olmuştur.

Türkiye'nin toplam hammadde ithalatı diğer gruplara göre daha yüksektir. TL cinsinden ithalatta da hammadde grubu öne çıkmaktadır. İhraç ürünleri için gerekli olan aramalı kendi üretmediği müddetçe dış ticaret açığının kapanmayacağı görülmektedir.

En çok dış ticaret yapılan ülkelerle ihracat ve ithalatta TL kullanımının 2016-2018 arasında arttığı görülmektedir. Bu durum TL'nin bu ülkelerde kabul edilebilirliğinin arttığını göstermektedir.

6. DÖVİZ TÜRLERİNE GÖRE DIŞ TİCARET

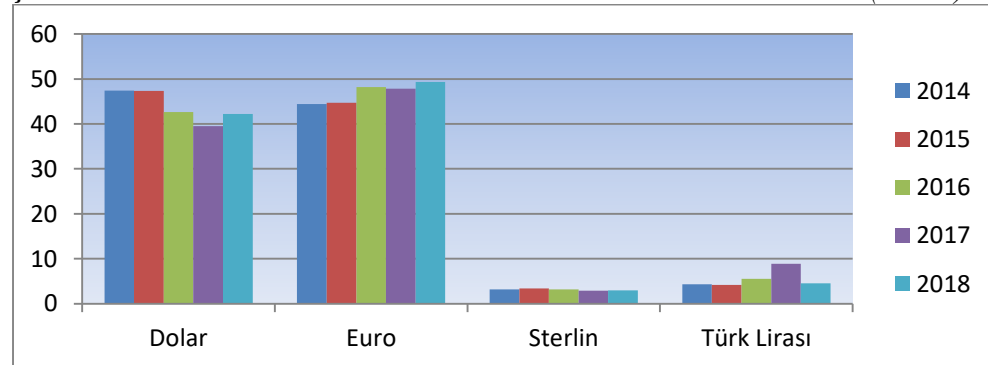
Tablo 7'de 2014-2018 yılları arasında Türkiye' nin ihracatta kullandığı para birimleri yer almaktadır.

Tablo 7: 2014-2018 Yılları Arasında Döviz Türlerine Göre İhracat

Para Birimleri	2014		2015		2016		2017		2018	
	Milyar Dolar	Pay (%)	Milyar Dolar	Pay (%)	Milyar Dolar	Pay (%)	Milyar Dolar	Pay (%)	Milyar Dolar	Pay (%)
Dolar	74,7	47,4	67,9	47,3	60,7	42,6	62,1	39,5	70,8	42,1
Euro	70,0	44,4	64,2	44,7	68,7	48,2	75	47,8	82,9	49,3
Sterlin	5,1	3,2	4,9	3,4	4,5	3,2	4,7	2,9	5,1	3
Ruble	0,5	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,25	0,1
TL	6,7	4,3	6,1	4,2	7,9	5,5	14	8,9	7,5	4,5
Diğer	0,6	0,4	0,4	0,3	0,6	0,4	0,9	0,5	1,3	0,7
Toplam	157,6	100	143,9	100	142,5	100	156,9	100	167,9	100

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2: 2014-2018 Yılları Arasında Döviz Türlerine Göre İhracat (Yüzde)

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'nin ihracatı döviz türlerine göre incelendiğinde Dolar ve Euro'nun ağırlığı görülmektedir. İlk kez 2016'da Euro ile yapılan ihracat Dolar ile yapılan ihracatı geçmiştir. Euro ile yapılan

İhracatın payı 2016'da yüzde 48,2'ye yükselirken Dolar'ın payı 4,7 düşerek yüzde 42,6'ya inmiştir. İhracatta Türk Lirası kullanımı yüzde 5,5 payla en çok kullanılan üçüncü para birimi olmaya devam etmiştir. 2017'de Dolar kullanım oranı düşmeye devam etmiştir. Euro kullanım payı düşmüş olsa da Dolar'ın payından fazla olmayı ve ihracatta en çok kullanılan para birimi olmayı sürdürmüştür. Türk Lirası kullanım oranı 3,4 birden artarak yüzde 8,9 oranında gerçekleşmiştir. 2018 yılında Euro kullanım payı yüzde 49,3'e çıkarken, Dolar kullanım payı da yüzde 42,1 oranına yükselmiştir. Türk Lirası ile ihracatın payı yüzde 4,5'e gerilemiştir. Sterlin ve Ruble'nin kullanım oranı beş senenin geneli itibari ile zayıf kalmıştır.

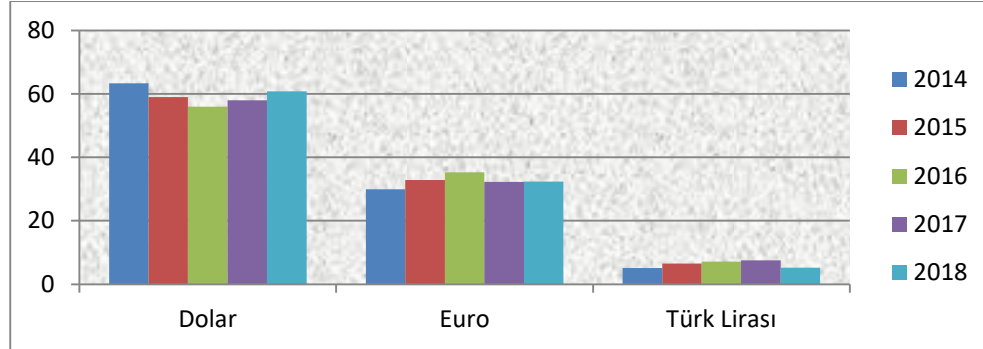
Şekil 2'ye göre Euro bölgesine yapılan ihracatın arttığı görülmektedir.

Tablo 8: 2014-2018 Yılları Arasında Döviz Türlerine Göre İthalat

Para Birimleri	2014		2015		2016		2017		2018	
	Milyon Dolar	Pay	Milyon Dolar	Pay	Milyon Dolar	Pay	Milyon Dolar	Pay	Milyon Dolar	Pay
Dolar	153,751	63,4	122,360	59	111,268	56	135,934	58	135,731	60,8
Euro	72,592	29,9	68,215	32,9	70,276	35,3	75,633	32,3	72,400	32,4
Sterlin	1,207	0,4	1 002	0,4	690	0,3	796	0,3	754	0,3
Ruble	36	0	17	0	14	0	15	0	15	0
TL	12,421	5,1	13,557	6,5	14,274	7,1	17,730	7,5	11,769	5,2
Diğer	2,170	0,8	2,083	1	2,096	1	3,691	1,5	2,378	1
Toplam	242,177	100	207,234	100	198,618	100	233,799	100	223,047	100

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3: 2014-2018 Yılları Arasında Döviz Türlerine Göre İthalat (Yüzde)

Kaynak: TÜİK 2019 verilerinden yararlanılarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 8 ve Şekil 3'te 2014-2018 yıllarına ait ithalatta kullanılan para birimleri ve toplam ithalattaki payları yer almaktadır. Buna göre ithalatta en çok kullanılan para birimi ABD Doları olmuştur. 2016 yılına kadar Dolar'ın toplam ithalattaki payında düşüş, Euro ve TL'nin payında ise artış gözlemlenmektedir. 2017 yılında Dolar kullanımını tekrar yükselişe geçerek toplam ithalattaki payı yüzde 56'dan yüzde 58'e yükselmiştir. Euro'nu payı yüzde 32,3'e düşerken, 17,730 milyar dolar tutarında ithalat TL ile yapılmıştır. TL'nin payı yüzde 7,5 ile son beş yılın en yüksek seviyesini görmüştür. 2018 yılında Dolar'ın toplam ithalattaki payı yükselmeye devam ederek yüzde 60,8 oranında gerçekleşmiştir. TL'nin 2018 yılında kullanım oranı yüzde 1,8'lik bir düşüş yaşayarak yüzde 5,2'ye gerilemiştir.

Türkiye ABD dışındaki ülkelerle dış ticarete dolar kullanımını azaltıp, kullandığı döviz türlerini çeşitlendirerek ve TL kullanımını arttırarak dolara bağımlılık derecesini düşürmek, ekonomik risklerini dağıtmak istemektedir. Fakat kırılğan ekonomik yapısı nedeniyle TL'nin güvenilirliği bu duruma engel olmaktadır. Nitekim Şekil 2 ve Şekil 3'e göre, 2018 yılında döviz türlerine göre dış ticarete baktığımızda, Rahip Brunson Krizi'nin çıkmasıyla birlikte, TL kullanımını düşüşe, Dolar kullanımını ise tekrar yükselişe geçmiştir.

SONUÇ

Dış ticarete ulusal para kullanımını, ülkelerin döviz ihtiyacını azaltarak özellikle dövize bağımlı ülkelerde, kurlarda spekülative müdahalelerin önlenmesinde önemli bir role sahiptir. Ayrıca uluslararası ticaretin ulusal para ile yapılması ihracatçıların öngörülebilirliklerini sağlar. Böylelikle cari açığın artışı kısmen de olsa önlenir.

Türkiye'nin, TL'nin ne ölçüde konvertibl olduğunu görerek, dış ticaret fazlası verdiği ülkeler -İran gibi- yerine, yüksek açık verdiği ülkelerle -Rusya, Almanya gibi- TL cinsinden ticaretini arttırması gerekmektedir. Bununla birlikte TL'nin konvertibl özelliği taşıması onun uluslararası işlemlerde aranan para niteliği taşıdığı anlamına gelmemektedir. Çünkü bu konuda önemli olan TL'nin konvertibl özelliği değil rezerv para özelliği taşımasıdır. Örneğin mevcut dünya ekonomisinde ticaretin sıkça yapıldığı ve ülkelerin merkez bankalarının rezervlerinde bolca tuttıkları Dolar ve Euro, rezerv para özelliğiyle aranan paralar konumundayken TL'nin böyle bir özelliği bulunmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin ithalat ödemelerini rezerv para niteliği taşımayan TL ile yapması durumunda ödemeyi TL cinsinden alan karşı taraf için bu işlem rasyonel bir ticaret olmayacaktır. İşlemin ekonomik olarak rasyonel sayılabilmesi için ticaret ortaklarının kendi aralarında yaptıkları ihracat ve ithalat işlemlerinin tutar olarak birbirine yakın olması gerekmektedir. Aksi halde alacağını rezerv olmayan TL ile yapan ülke elindeki TL'yi bozma/dönüştürme konusunda ciddi sorun ve maliyetle (paranın değer kaybı gibi) karşılaşacaktır. Ülkeler o yüzden de sorunsuz bir biçimde ticarete Dolar veya Euro kullanmayı tercih etmektedirler. Bu konuda Eğilmez'in (2016) çarpıcı örneği dikkate değerdir:

“Diyelim ki karşılıklı Ruble ve TL ile işlemler yapıldı ve bizim ihracatçının elinde 100.000 Ruble, Rus ihracatçının elinde de 100.000 TL kaldı. Bir dahaki ihracatları için de daha önlerinde 3 ay var. Bu iki ihracatçı ne yapacak? 3 ay bekleyip her gün Ruble ve TL'nin Dolara karşı değer kazanıp kaybetmesini mi izlerler yoksa ellerindeki bu paraları götürüp bankalarına vererek Dolara çevirmeye mi çalışırlar? Dolara çevirmeye çalışırlarsa her iki para da değer kaybeder. Yani Dolara ihtiyacı azaltalım derken tam tersi olabilir”.

Öte yandan döviz riskini en aza indirmek için riski dağıtmak gerekmektedir. Türkiye'nin dış ticarete uygulamak istediği bu olsa da 2014-2018 yılları arasında döviz türlerine göre dış ticarete baktığımızda doların kullanım oranı özellikle ithalatta çok yüksek seyretmiştir. Türk Lirası kullanımını ithalatta ve ihracatta 2017'ye kadar artan bir seyir izlese de 2018 yılında ciddi bir düşüş yaşamıştır.

Türkiye, finansal globalleşme, makroekonomik istikrarsızlıklar ve finansal yapıdaki zayıflıklar nedeniyle kendi iradesi dışında gelişen, önceden tahmin edilemeyen bir olayla karşılaştığında ekonomi cephesinden negatif reaksiyon gösteren yani "kırılgan" bir ülkedir. Bu nedenle Dolar'a bağımlılığı arttıkça ABD ekonomisinde ve Dolar'da meydana gelen dalgalanmalara duyarlılığı artmaktadır. Türkiye bu riskten kaçmak için alternatif çözümler aramaktadır. Türkiye'nin ABD harici ülkelerle ticarete Dolar kullanımını azaltmaya, dış ticarete ulusal para kullanmaya çalışması; bu arayışın bir gereği, riski dağıtmanın bir yoludur. Döviz kuru riski ne kadar dağıtılabiliirse oluşabilecek ekonomik zarar o derece aza indirgenebilecektir.

Sonuç olarak, bu çalışmada yapılan değerlendirmeler ticarete taraf diğer ülkelerin TL'ye güveni ve TL rezervi artmadıkça ve TL'nin rezerv para niteliğine doğru yol almadıkça dış ticarete kullanım oranının istenilen seviyeye ulaşamayacağını işaret etmektedir. Bu durumda, uluslararası ticarete ulusal paranın kullanılmasında sadece konvertibl olma özelliğinin yetmediği, rezerv para özelliğinin de bulunması gerektiği görülmektedir. Öte yandan uluslararası ticarete TL kullanımının rasyonel ekonomik politikalar temelinde değil de doların anavatanı olan ABD ile yaşanan gündelik/politik sorunların ve ani kur dalgalanmalarının hemen ertesinde gündeme gelmesi Türkiye'nin bu konudaki inandırıcılığına ciddi anlamda gölge düşürmektedir. Özetle dış

ticarete ulusal para kullanımı, koşullara göre değişebilen ülke gündemine göre değil sağlam ekonomik politikalara göre şekillenmelidir.

KAYNAKÇA

- Abuşoğlu, Ö. (1986). "Doların Uluslararası Rolü ve Geleceği", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-2(4):1-24.
- Al, İ. (2011). "Uluslararası Parasal Sistemde Alternatif Arayışlar: Dünya Parasının Uygulanabilirliği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29:131-142.
- Bulut, E., Özbek, D. ve Demirel, B. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Para Sistemi*, 1. Basım, Efil Yayınevi: Ankara.
- Çağlar, Ü. ve Dışkaya, S. K. (2018). "Küreselleşme, Uluslararası Para Sistemi ve Kriz", *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 2(5):1-24.
- Eğilmez, M. (2014). "Konvertibilite", <http://www.mahfiegilmez.com/2014/03/konvertibilite.html> (Erişim Tarihi: 18.05.2019).
- Eğilmez, M. (2016). "Türkiye ile Rusya Arasında Ruble ve TL ile Ticaret Gerçekçi mi?", <http://www.mahfiegilmez.com/2016/08/turkiye-ile-rusya-arasnda-ruble-ve-tl.html> (Erişim Tarihi: 20.05.2019).
- Eğilmez, M. (2018), "Dolar Nasıl Dünya Parası Oldu?", <http://www.mahfiegilmez.com/2018/09/dolar-nasl-dunya-paras-oldu.html> (Erişim Tarihi: 13.05.2019).
- Leblebici Teker, D., Akçay, M.B., ve Akçay, G. (2008). Reel Sektör Kur Riski Yönetiminde Forward Ve Opsiyonların Performans Değerlemesi: Ampirik Bir Uygulama. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (7):204-222.
- Öztürk, N. (2002). "IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 4(57):95-125.
- Parasız, İ. (1990). "Türk Lirasının Konvertibilitesi ve Sorunları" , *Tekstil ve Mühendis Dergisi*, 4(21):162-166.
- Seyidoğlu, H. (2009), *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, 17. Baskı, Güzem Can Yayınları: İstanbul.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2018). "Haberler", www.ticaret.gov.tr/haberler/bakan-pekcan-cumhuriyet-tarihinin-en-yuksek-kasim-ayi-ihracati-gerceklesti (Erişim Tarihi: 28.05.2019).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2018). "100 Günlük İcraat Programı", www.tccb.gov.tr/assets/dosya/100_GUNLUK_ICRAAT_PROGRAMI.pdf (Erişim Tarihi: 28.05.2019).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2019). "Terimler Sözlüğü" www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Egitim-Akademik/Terimler+Sozlugu/ (Erişim Tarihi: 28.05.2019).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2019). "Dış Ticaret İstatistikleri/Yıllara Göre Dış Ticaret, 2014-2018", http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 28.05.2019).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2019). "Dış Ticaret İstatistikleri/ABD Doları, Avro ve TL/YTL Cinsinden Dış Ticaret, 2014-2018", http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

Türkiye İstatistik Kurumu (2019). "Dış Ticaret İstatistikleri/Ülkelere Göre Dış Ticaret (En Çok İthalat-İhracat Yapılan 20 Ülke) 2014-2018", http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

Türkiye İstatistik Kurumu (2019). "Dış Ticaret İstatistikleri/Geniş Ekonomik Grupların (BEC) (Düzyey 1) Sınıflandırılmasına Göre TL Cinsinden Dış Ticaret, 2016-2018" <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=4&param2=1&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5803> (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

Türkiye İstatistik Kurumu (2019). "Dış Ticaret İstatistikleri/Döviz Türlerine Göre Dış Ticaret, 2014-2018", http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

ÖRGÜTSEL ÖĞRENMENİN İLİŞKİ YÖNELİMİ, LOJİSTİK HİZMET ETKİNLİĞİ VE PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yasemin DURMAZ¹

Songül YILDIRIM DOĞAN²

Öz

Sürekli değişen ve gelişen dünyada işletmelerin varlıklarını sürdürmeleri için rekabet avantajı elde etmeleri gerekmektedir. Rekabet avantajı elde etmede öğrenme işletmeler için son derece önemli bir kavramdır. Bu bağlamda öğrenme örgütsel bir özelliğe sahip olmalı ve çalışanlar tarafından içselleştirilmelidir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; örgütsel öğrenmenin ilişki yönelimi üzerindeki etkisi, lojistik hizmet etkinliği ve performans boyutları ve kuruma olan etkilerini belirlemektir. Araştırmanın örneklemini İstanbul ilinde faaliyet gösteren lojistik firmaları oluşturmaktadır. Analiz bulguları, örgütsel öğrenme göstergeleri olan örgüt içi paylaşım ve iletişimde görülen iyileşme, ilişki oryantasyonu ve bağlantı kurmada bir iyileşme sağlamaktadır. İlişki oryantasyonu ve bağlantı kurmada görülen bir iyileşme ve örgüt içi paylaşım ve iletişimde artış lojistik hizmetlerin etkililiğinin de artmasına yol açacaktır. Lojistik hizmetlerin etkililiğinde yaşanan olumlu bir iyileşme ise firma performansında yüksek düzeyde bir artışa neden olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Öğrenme, Servis Etkinliği, Performans

THE EFFECTS OF ORGANIZATIONAL LEARNING ON RELATIONSHIP PROPENSITY, LOGISTICS SERVICE EFFICIENCY AND PERFORMANCE

Abstract

In an ever-changing and developing world, businesses need to gain a competitive advantage for their survival. Learning is a fundamental concept for businesses to gain a competitive advantage. In this context, learning should have an organizational feature and be internalized by the employees. This study aims to determine the effect of organizational learning on relationship orientation, logistic service efficiency, and performance dimensions, and their effects on the organization. The sample of the study consists of logistics companies which operate in Istanbul. The findings of the analysis provide an improvement in relationship sharing, communication orientation, and improvement in organizational sharing and communication, which are indicators of organizational learning. An improvement in connection, in the relationship orientation, the increase in intra-organizational sharing, and communication will also increase the efficiency of logistics services. Progress in the effectiveness of logistics services will lead to a high level of increase in firm performance.

Keywords: Organizational learning, Service effectiveness, Performance.

Jel Codes: M10, M20, L25

¹ Öğr. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, yasemin.durmaz@dpu.edu.tr, ORCID:0000-0002-9299-609X

² Öğr.Gör., Avrupa Meslek Yüksekokulu, songul.yildirimdgn@gmail.com, ORCID:0000-0002-6544-5823

Makalenin Geliş Tarihi (Received Date): 20.03.2019

Yayına Kabul Tarihi (Acceptance Date): 02.05.2019

Giriş

Teknolojik gelişmelerle birlikte ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalkmıştır. Böylece herhangi bir yerde meydana gelen bir olay ya da durum başka yerleri etkileyebilir hale gelmiştir. Bu durum işletmeler arası rekabet artışına neden olmuştur. Artan rekabet, işletmelerin hayatta kalabilmeleri ve sürdürülebilir olmalarını güçleştirmektedir. İşletmeler farklı müşterin farklı istek ve beklentilerine hızlı bir şekilde yanıt verme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda müşteri istek ve beklentilerini karşılamak için öncelikle işletme çalışanlarının motive edilmesi ve kendilerini değerli hissetmeleri önem kazanmaktadır. Öğrenen örgütler bu anlamda çalışanlarının öğrenme ihtiyacını karşılamalıdır.

Bu araştırmanın amacı, örgütsel öğrenmenin ilişki yönelimi, lojistik hizmet etkinliği ve performansı üzerindeki etkisini belirleyen unsurları ortaya koymaktır. Örgütsel öğrenme ile ilgili unsurlar; öğrenmeye bağlılık, paylaşılan vizyon, açık fikirlilik, örgüt içi bilgi paylaşımı iken ilişki oryantasyonunu belirleyen unsurlar; güven, bağlantı kurma, iletişim, paylaşılan değer ve empatidir. Ayrıca lojistik hizmetlerinin etkinliği ve firma performansına yönelik unsurlara da yer verilmiştir.

Bu doğrultuda,

- Örgütsel öğrenmenin ilişki yönelimi, lojistik hizmet etkinliği ve performansı üzerindeki etkisini belirleyen unsurlar arasındaki ilişkiler ortaya koyulacak ve bu ilişkilerin yönü ve kuvveti saptanacaktır.
- Bu değişkenlerin bir arada lojistik hizmet etkinliği ve firma performansını ne şekilde etkiledikleri bulunacaktır.

1.Kavramsal Çerçeve

1.1.Öğrenme, Örgütsel Öğrenme ve Öğrenen Örgüt Kavramları

Gerek bireylerin gerekse örgütlerin yaşadıkları çevreye uyum sağlayabilmeleri ve kendilerini geliştirebilmeleri öğrenme yoluyla gerçekleşmektedir. Öğrenme, bireylerin davranışlarını etkileyerek, onların davranışlarında farklılık ortaya koyan yeni alışkanlıklar ve tutumlar edindiği yaşamı boyunca devam eden bir süreç şeklinde ifade edilebilir (Yılmaz, 2009).

Öğrenmeyi, kişisel düzey, grup düzeyi ve örgüt düzeyi olarak üç kademe de incelemek mümkündür (Koçel, 2018). Öğrenme, soyut ve dinamik bir olgudur. Bu kavram, birey, grup ve örgüt gibi farklı düzeylerdeki kabiliyet, bilgi, kavram veya davranışları birleştirerek problem çözme, tutum ve düşünceleri bütünleştirmeyi sağlar (Öneren, 2008: 164).

Tablo 1: Öğrenme Düzeyleri

Öğrenme Düzeyi	Süreç	Girdi ve Çıktı
Bireysel Düzeyde	Sezgisel	Deneyimler Görüntüler Metaforlar
	Yorumlama	Dil, Bilişsel Harita, Konuşma/Diyalog
Grup Düzeyinde	Bütünleştirme	Ortak Anlayış, Karşılıklı Uyuşma, Etkileşimci Sistemler
Örgüt Düzeyinde	Kurumsallaştırma	Rutinler, Kontrol Sistemleri, Kural ve Prosedürler

Kaynak: Mary M. Crossan, Henry W. Lane and Roderick E. White, (1999), An Organizational Learning Framework: From Intuition to Institution, The Academy of Management Review, Vol. 24, No. 3, pp. 522-537.

Tablo 1’de Crossan ve arkadaşları, birey, grup ve örgüt olmak üzere üç farklı öğrenme düzeyi ve bu düzeylerle ilgili farklı öğrenme süreçleri ortaya koymuşlardır. (Crossan ve diğerleri., 1999; 525).

Öğrenme, firmalar içerisinde yer alan bireyler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Örgütsel öğrenmenin gerçekleşebilmesi öncelikle bireylerin öğrenmesini gerektirir. Diğer bir deyişle örgütsel öğrenme, örgüt içindeki bireyler aracılığıyla öğrenmektir ve örgütler yalnızca bireyleri aracılığıyla öğrenirler (Yıldırım, 2010). Grup düzeyinde öğrenme, bireylerin öğrendiklerini içinde buldukları grup ile paylaşımları, onlarla birlikte yorumlamaları ve grup anlayışına ulaşmaları şeklinde ifade edilmektedir (Koçel, 2018).

Örgütsel düzeyde öğrenmeyi Argyris ve Schön “hata tespit ve düzeltme süreci” olarak ifade etmektedir. Öğrenmeyi oluşturan durum, örgütte yer alan çalışanların bir problem ile karşılaşmaları ve tüm örgütün o problemi araştırmaları şeklinde ifade edilebilir. Beklenen sonuçlar ile gerçekleşen durum arasında uyumsuzluk ortaya çıktığında ve bu durum örgütte çalışan bireyler tarafından fark edildiğinde uyumsuzluğu ortaya çıkaran nedenler üzerinde bireyler düşünme sürecine girer. Böylelikle söz konusu uyumsuzluğu ortadan kaldırmak üzere eyleme geçilir. Bu durumda bireyler hareketlerini yeniden şekillendirmekte, onların örgüt imajı ve örgütsel olayları kavrayış şekilleri değişmektedir. Böylelikle ortaya çıkan beklentiler değişime neden olmaktadır (Argyris ve Schön, 1996; Akt. Pınar & Arıkan, 2015).

Örgütler sürekli öğrenme yoluyla kendilerine gerekli olacak bilgileri üretebilir, elde edebilir, bu bilgileri paylaşabilir, üretim ve hizmet sunma aşamasında etkin olarak kullanabilirler. Günümüzde örgütler hızla değişen ve birçok faktörü içeren bir çevrede yer almaktadırlar. Örgütlerin dinamik ve karmaşık bu çevrede ayakta kalabilmeleri söz konusu bu çevreye uyum sağlayabilmelerine bağlıdır. Bu durum ise örgütlerin sürekli öğrenmelerini gerektirmektedir. Bu nedenle örgütsel öğrenme, dinamik ve karmaşık çevrede meydana gelen değişimlere hızlı bir şekilde yanıt vermek ve örgütün devamlılığını sağlamak için bireyler ve örgütler tarafından uygulanması gereken bir süreçtir (Yılmaz, 2011: 323).

Bilginin temel üretim faktörü haline gelmesiyle işletmeler bilgiyi elde edip duruma bağlı olarak o bilgiye eklemelerde ya da eksiltmelerde bulunurlar. Bilgiye yapılan katkılar sonucunda ortaya çıkan değişim süreci örgütsel öğrenmeyi ifade eder. Bu nedenle işletmelerin var olabilmeleri ve bunu devam ettirebilmeleri için örgütsel öğrenme son derece önemli bir hale gelmiştir (Koç, 2009).

Etkili bir örgütsel öğrenmenin gerçekleşebilmesi için yönetime önemli görevler düşmektedir. Ancak yönetimin öğrenmeye olan bağlılığı güçlüyse ve bu bağlılık birey ve takımlara aktarılabilirse örgütsel öğrenmeden bahsedilebilir. Yöneticiler örgütte çalışanlara öğrenmenin önemini aktarabilmelidir. Öğrenme ile birlikte örgütün rekabet avantajına sahip olacağı, pazarda önemli bir konum elde edeceği çalışanlara benimsetilmelidir. Bunun yapılması halinde etkili bir örgütsel öğrenme için yöneticiler tarafından son derece önemli bir adım atılmış olacaktır (Pınar & Arıkan, 2015: 67).

Örgütsel öğrenme ile ilgili olarak aşağıda yer alan maddelerin oldukça önemli olduğu söylenebilir (Naktiyok & İşcan, 2014):

- Örgütlerin örgütsel öğrenmeyi gerçekleştirebilmesi için öncelikle bilgiyi elde edip, onu kullanmaları gerekmektedir. Daha sonra ise örgütler çalışanlarla paylaşarak bu bilgiyi geliştirip bu sayede performanslarını artırabilirler. Örgütsel öğrenme sürecinin devam edebilmesi için örgütün genelinde bilginin elde edilmesi ve geliştirilmesi sürekli hale getirilmelidir.
- Örgütsel öğrenme konusunda örgütlerin tecrübeleri, gözlem, deney ve analizleri ve bunların sonuçları iyi değerlendirmeli ve bunlardan yola çıkarak örgütün performansı iyileştirilip geliştirilmelidir.
- Örgütsel öğrenmenin gerçekleşebilmesi örgütün varlığını sürdürebilmesine ve çevre ile etkileşimli olarak hareket edebilmesine bağlıdır.

- Örgütsel öğrenme için örgüt içerisinde çalışan bireylerin tek başına ortaya koydukları çaba yeterli değildir. Bunun için örgüt içerisindeki tüm çalışanların bir araya gelmesi ve bir takım olarak hareket etmesi gerekmektedir. Çalışanlar bireysel olarak elde ettikleri bilgiyi örgüte yansıtabildiklerinde örgütsel öğrenme konusunda önemli bir adım atılmış olacaktır.

Örgütsel öğrenme ve öğrenen örgüt araştırmacılar tarafından her ne kadar birbirlerinin yerine kullanılsalar da bu iki kavram birbirinden farklıdır. Bu noktada bu kavramlar arasındaki ayrımı yapmakta fayda vardır.

Örgütsel öğrenme örgütteki öğrenme ile ilgili süreç ve eylemler iken, öğrenen örgüt ise bu süreç sonucunda kendi başına ortaya çıkan bir örgüt yapısı olarak ifade edilmektedir (Örtenblad, 2001).

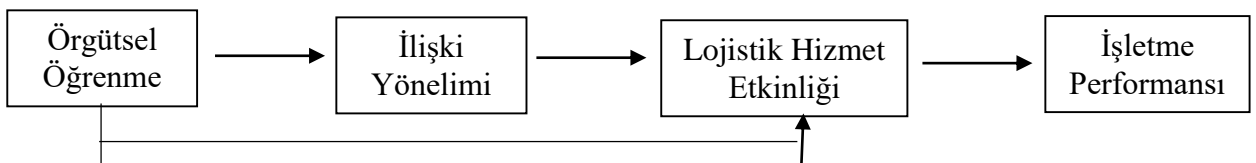
Örgütsel öğrenme, örgütsel bilgideki değişimi ifade eder. Örgütsel öğrenme, genellikle örgütsel bilgilere eklemeler ilave eder, dönüştürür veya bu bilgilerde azaltmalarda bulunur. Örgütsel öğrenme kuramları, örgütsel bilgideki değişimlere yol açan (veya engel olan) süreçleri ve ayrıca öğrenme ve bilginin davranışlar ve örgütsel sonuçlar üzerindeki etkilerini anlamaya çalışır (Schulz, 2002).

Yönetim ve örgütlenme / örgütler alanında çalışan araştırmacılar ve onların ürünleri olan çalışmalar iki farklı şekilde gruplandırılabilir. Bunlardan ilki “öngörücü”, ikincisi ise “betimleyici” yaklaşım şeklinde ifade edilebilir. Öngörücü yaklaşımın temelleri, Taylor (1911) ve Fayol’a (1916) uzanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, her örgüt için benzer ölçüde geçerli olacak ortak bir anlayış söz konusudur. Bu nedenle örgütler benzer özellikler taşıyan bu anlayışı bulma çabası içerisinde dirler. Burada temel amaç, “hangi örgütün nasıl yönetileceği” sorusuna cevap aramaktır. Yani, örgütlerin tamamı ve onların yönetim alanındaki sorunları için çözüm bulmaya yönelik çaba sarfedilmektedir. Betimleyici yaklaşımda ise esas amaç, yönetim ve örgütlenmenin / örgütlerin doğasını kavramaktır. Bu yaklaşımın temel uğraşı, yönetsel ve örgütsel olgulara çok daha geniş bir bakış açısından yaklaşmaktır (Koç, 2009).

Günümüzde öğrenen organizasyon kavramı bilgi çağının getirmiş olduğu özellikler nedeniyle yaygın kabul görmektedir. Bu kavram, organizasyonda yer alan çalışanların var olan bilgilere yenilerini ilave ederek bilgi üretmelerini, bu bilgileri organizasyonda yer alan diğer çalışanlarla paylaşmalarını ve bu bilgiyi örgütsel hafızaya aktarma yoluyla organizasyonun bilgisi haline getirmeleri esasına dayanmaktadır (Arslantaş, 2006).

Aşağıda yer alan Şekil 1’e göre; örgütsel öğrenme, lojistik hizmet etkinliğini etkilemekte ve bu durum işletme performansına yansımaktadır.

Şekil 1: Lojistik İşletmelerinde Öğrenme Yapısı

Kaynak: Panayides, 2007: 69.

1.2. Örgütsel Öğrenme ve Lojistik Kavramı

Küreselleşme ile birlikte işletmeler yoğun rekabet ortamı ile karşı karşıya kalmıştır. İşletmelerin bu ortamda var olabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi, ürettikleri ürünlerin farklı yerlerdeki farklı müşterilerin isteklerine hızlı bir şekilde cevap vermesi sonucunu beraberinde getirmektedir. Bu nedenle lojistik faaliyetlerinin önemi tüm işletmecilik etkinliklerinde sürekli olarak artmaktadır (Bilginer, Kayabaşı, & Sezici, 2008). Çevresel belirsizliklerle başa çıkmak, sürekli gelişen ve değişen ortama uyum sağlamak için lojistik sektöründeki örgütlerin öğrenen örgüt yapısına kavuşması büyük önem arz etmektedir. Ancak bu yolla rekabet avantajı yakalamak mümkün hale gelecektir.

1.3.Örgütsel Öğrenmenin İlişki Yönelimi, Lojistik Hizmet Etkinliği ve Performansı ile İlişkili Kavramlar

Öğrenme yönelimi, işletmelerin rekabet avantajı elde etmek için örgütün tamamında bilgi üretme ve bunu kullanma faaliyeti şeklinde ifade edilebilir. Öğrenme yöneliminde, müşterilerin istek ve ihtiyaçlarına yönelik bilgi temin edilir ve bu istek ve ihtiyaçları karşılayacak bilgi paylaşılır. Bunun yanı sıra, pazar değişiklikleri ve rakiplerin davranışları da analiz edilir. Bu yönelim, rakip işletmeler için önemli olan yeni ürünler ortaya çıkaran yeni teknolojilerin gelişimini kapsar. Öğrenme yönelimi, elde edilecek bilginin türünü, bilgi elde edildikten sonra yorumlanma şeklini, bu bilgiye eklemeler yapılarak nasıl geliştirileceğini ve nasıl paylaşılacağını etkiler. Örgütsel öğrenmenin dört değişkeni; Öğrenmeye Bağlılık, Paylaşılan Vizyon, Açık Görüşlülük, Örgüt içi Bilgi Paylaşımı şeklinde sıralanabilir (Çemberci, 2013).

Öğrenmeye bağlılık: Öğrenme yönlü örgütlerde çalışanların bireysel bazda öğrendiklerini örgütsel öğrenmeye dönüştürmesi son derece önemlidir. Bunun gerçekleştirilmesinde sadece çalışanın niteliği değil aynı zamanda onun örgüte duyduğu bağlılık da önem arz etmektedir. Bağlılık ise çalışanın örgütle entegre olmasını, örgüt amaçlarını içselleştirmesini, örgüte olan ilgisini ve örgütte kalma istekliliğini ifade eden bir kavramdır. Sonuç olarak örgütün öğrenme yönlülüğü ile çalışanların örgüte bağlılığı arasında oldukça önemli bir etkileşimden söz etmek mümkündür. Bu nedenle bireysel öğrenme, çalışan örgüte bağlılık geliştirdiğinde örgüte yansımakta ve örgütsel öğrenme ortaya çıkmaktadır. Örgütsel bağlılıkta artışın öğrenme sonucu gerçekleştiği söylenebilir. Bunun nedeni olarak ise öğrenme yönlü bir örgütün çalışana değer kattığı, onu motive ettiği, güçlendirdiği ve işbirliğini teşvik ettiği için çalışanın bağlılığına katkıda bulunduğu şeklinde ifade edilebilir (Naktiyok & İşcan, 2014: 25).

Paylaşılan vizyon: İşletmelerde, örgütsel düzeyde öğrenmenin sağlanabilmesi birtakım gerekliliklerin yerine getirilmesine bağlıdır. Bunlar; çalışanların birbirleriyle işbirliği ve uyum içerisinde çalışmasını sağlayacak iletişim, paylaşılan vizyon, çalışanların motive edilmesi, açık fikirlilik gibi yeterlilikler şeklinde sıralanabilir. Bunlardan paylaşılan vizyon, çalışanlara ortak bir bakış açısı kazandırmakta, ortaya çıkan sorunlara kısa sürede çözüm ortaya koymakta, aynı hedefler için aynı yönde ortak hareket etmeyi sağlamakta ve geleceği tahmin etme fonksiyonunu yerine getirmektedir (İbicioğlu & Avcı, 2005: 157).

Açık fikirlilik: Kişilerin yeniliklere açık olması olarak tanımlanabilir. Bu görüş, gerek kişinin farklı yaklaşımlara karşı hoşgörü göstermesi gerekse kendi hatalarına karşı duyarlı olmasını ifade etmektedir. Bu boyutta birey, alacağı herhangi bir kararda sadece kendi görüşleri doğrultusunda hareket etmez. Başkalarının görüşlerini de dikkate alır (Güven & Kürüm, 2006: 80). Çalışanlar, arasında herhangi bir anlaşmazlık ortaya çıktığında onlar herhangi bir yaptırıma maruz kalmadan görüşlerini açıklayabilmelidirler. Öğrenen organizasyon çalışanlarının tamamına görüşlerini ortaya koyabilme özgürlüğü sunar. Sonuç olarak çalışanlar, görüşlerini dile getirdiklerinde herhangi bir yaptırıma karşılaşmadıkları için daha yaratıcı ve daha katılımcı bir anlayışa sahip olurlar. Her şey açıklık içinde olduğundan insanlar gereksinim duydukları her türlü bilgiye rahatlıkla ulaşabilirler (Pınar, 1999). Bu durum çalışanların motivasyonunu ve örgüte olan bağlılığını son derece etkilemektedir.

Örgüt içi bilgi paylaşımı: Öğrenen organizasyonlarda üretilen bilginin hızlı ve verimli bir şekilde yayılması, üretilen bilginin tüm çalışanlarca paylaşılmasını gerektirmektedir. Ayrıca bu bilginin üretilen mal ve hizmetlere aktarabilmesi de bu organizasyonlarda önemli bir gerekliliktir (Arslantaş, 2006). Örgüt içi bilgi paylaşımının geliştirilmesi veya yaygınlaştırılmasında etkili olan hususlar aşağıda yer almaktadır (Demirel & Seçkin, 2011: 113-114):

- Çalışanların performanslarının ölçümünde objektif yöntemlerin kullanılması,
- Örgütsel amaç ve hedeflerin açıkça belirlenmesi
- Yöneticilerin çalışanlarla olan ilişkilerinde etik davranışları,
- Çalışanların performanslarına göre ödül sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması,

- İş hayatı ile özel hayatı birbirinden ayırmaya özen göstermek,
- Örgüt içi ilişkilerde saygı ve güvenin ön planda tutulması,
- Alınan kararlarda tam katılımın sağlanması,
- Farklı görüş ve düşüncelere önem verilmesi,
- Bilgi paylaşımı tutum ve davranışlarının özendirilmesi,
- Bilgi paylaşımına ve örgütsel adalete dayalı bir örgüt kültürünün oluşturulması.

Güven:Güven kavramı insan yaşamındaki çok sayıda alanla ilişkilidir. Araştırmacılar tarafından çalışma yaşamında güven kavramının etkisi ortaya koyulmuştur. Bu nedenle araştırmacılar bu konu üzerinde yoğun çalışmalara girişmişlerdir. Güven en genel anlamıyla dürüstlük ve doğruluğa dayalı bir kavramdır. Örgütsel başarı için güven mutlaka olması gereken bir anlayıştır. Bununla beraber güven kolay ve kısa sürede elde edilen bir kavram değildir. Tam tersine güvenin yaratılmasında uzun ve özverili çalışmalar olması gerekmektedir. Örgüt üyeleri tarafından paylaşılan değerler, inançlar ve vizyon yaratmak için örgütün tamamında güven anlayışının olması gerekmektedir. Örgütlerde güvene dayalı bir ilişkinin kurulması için çalışanların liderlerine ve bir bütün olarak örgütlerine güven duyması gerekmektedir. Bu nedenle örgütte yer alan lidere önemli görevler düşmektedir. Lider çalışanlarını motive etmeli, onlara ilham vermeli, çalışanların fikirlerine önem vermeli, yapılan hataları tolere etmeli, çalışanların sorunlarını dinlemeli ve onlarla iletişim kurabilmelidir. Bu şekilde güven oluşturulabilir. Böylece örgütlerine duygusal açıdan bağlı, kendilerini örgütleri içinde tanımlayabilen, işlerinden tatmin olan ve örgütten ayrılmayı düşünmeyen çalışanlar ortaya çıkarılabilir (Candan, 2014: 891).

İlişki oryantasyonu ve bağlantı kurma:Öğrenmeye yönelik değerlere sahip firmalar, içselleştirilmiş bilginin paylaşılan yorumu yoluyla müşteri hakkında daha fazla bilgi edinmek için müşteri ile yapılan alışverişlerden faydalanacaktır. Örgütsel öğrenme odaklı kültürden kaynaklanan müşteri hakkında bilgi edinme eğilimi, sonuçta ilişki bağlarının (iletişim, empati, güven) gelişimine katkıda bulunacaktır. Bu tür bağların geliştirilmesi, etkileşim sürecini işlem aşamasından ilişki aşamasına taşıyacaktır. Pazar oryantasyonu ile ilişki oryantasyonu arasında bir ayrım yapılmalıdır. Pazar oryantasyonu tüketici yönelimli bir boyuta sahiptir ve ayrıca müşterilerle bilgi alışverişi ile de ilgilidir. İlişki oryantasyonu, tüketici yönelimi ve bilgi toplamanın ötesine, empati ve güven gibi ilişkisel bağların geliştirilmesine kadar uzanır (Panayides, 2007).

İletişim:İletişim, toplumsallaşma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Zira özellikle kurum içi iletişim, çalışan memnuniyeti, kişisel rollerin açıklığı, örgütle özdeşleşme, örgütsel bağlılık ve örgütte kalma gibi durumları etkilemektedir. Bugün gelinen noktada örgütler için çalışan memnuniyeti en az müşteri memnuniyeti kadar değer kazanmıştır. Çalışana memnuniyetini sağlamak, maddi imkanların dışında çalışana kendini ifade edebileceği ortamları sunmak ve çalışanın kendisini değerli hissetmesi ile gerçekleşebilmektedir. İletişim memnuniyeti ile çalışanın motivasyonunu sağlamak ve örgüte olan bağlılığını artırmak mümkün olabilmektedir. Motivasyonları iyi durumda olan ve iş tatmini gerçekleştirmiş çalışanlar, diğer çalışanlara göre daha yüksek moralli ve daha yararlı olacaklardır. Bu durum onların yöneticilerine, iş arkadaşlarına ve örgüte bağlılıklarını artırmaktadır. Böylece çalışanların örgütsel değerleri ve hedefleri benimsemesi, bunları kabul etmesi kolaylaşmaktadır. Çalışanın örgütsel değerleri içselleştirdiği ve örgütle özdeşleştiği oranda örgüte yararlı olacağı ve örgütte kalacağı bilinen bir gerçektir (Çetintaş, 2017).

Paylaşılan değer:Bütünleştirici bir örgütsel kültürden söz etmek için tüm örgüt üyeleri tarafından paylaşılan değerler bütününe gereksinim duyulmaktadır. Örgüt kültürü, örgüt üyelerinin bireysel çıkarlarının dışında bazı değerlere bağlılığını artırır. Sosyal sistemin istikrarını sağlar, örgüt üyesi bireylerin yapması ve söylemesi gerekenlerle ilgili uygun standartlar oluşturulmasını sağlar. Bu nedenle, işletmelerde meydana gelen örgüt kültürü işletme amaçları ile çalışanların amaçlarını bütünleştirmekte ve uyumsuzluğu ortadan kaldırmaktadır. Böylece tüm üyelerin tek bir yöne doğru hareket etmesi sağlanabilecektir (İbicioğlu & Avcı, 2005: 162).

Empati: Empati bir diğer kişinin duygularını deneyimleyebilme kabiliyetidir. Empati daha derin ve anlamlı bir bağ kurulabilmesini sağlamaktadır. Bireyler arasında veya bir liderin takipçileri ile olan iletişimde mükemmel bir köprü vazifesi görür (Runde, 2017: 28).

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı

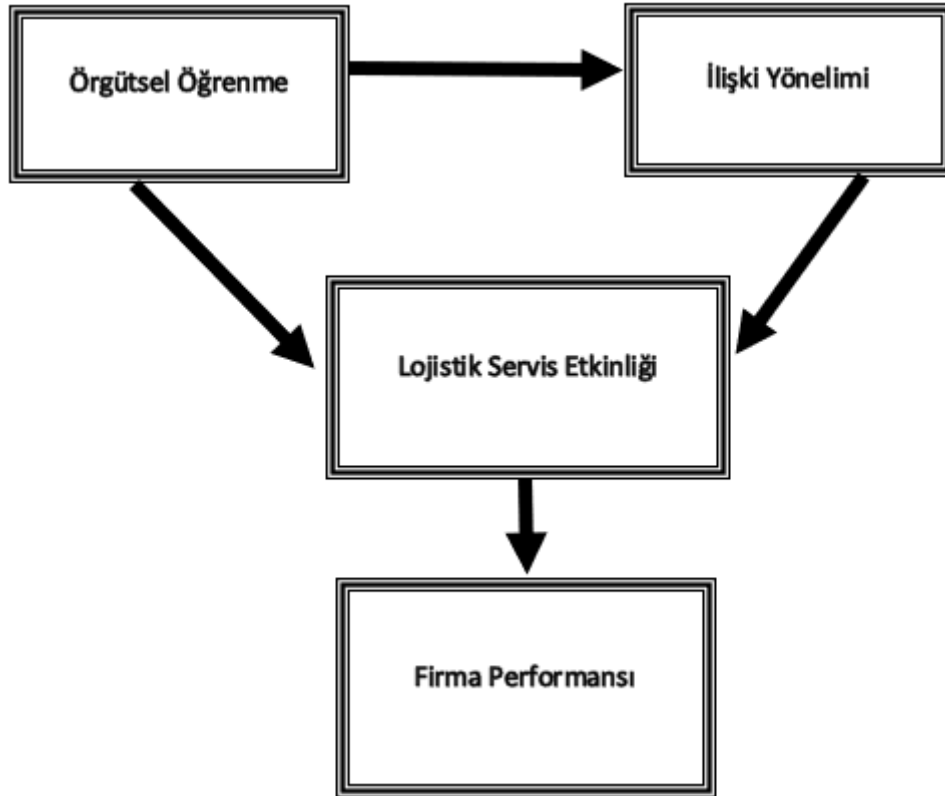
Bu araştırmanın amacı, örgütsel öğrenmenin ilişki yönelimi, lojistik hizmet etkinliği ve performansı üzerindeki etkisini belirleyen unsurları ortaya koymaktır. Örgütsel öğrenme ile ilgili unsurlar; öğrenmeye bağlılık, paylaşılan vizyon, açık fikirlilik, örgüt içi bilgi paylaşımı iken ilişki oryantasyonunu belirleyen unsurlar; güven, bağlantı kurma, iletişim, paylaşılan değer ve empatidir. Ayrıca lojistik hizmetlerinin etkinliği ve firma performansına yönelik unsurlara da yer verilmiştir.

Bu doğrultuda,

- Örgütsel öğrenmenin ilişki yönelimi, lojistik hizmet etkinliği ve performansı üzerindeki etkisini belirleyen unsurlar arasındaki ilişkiler belirlenecek ve bu ilişkilerin yönü ve kuvveti saptanacaktır.
- Bu değişkenlerin bir arada lojistik hizmet etkinliği ve firma performansını ne şekilde etkiledikleri bulunacaktır.

2.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli doğrulayıcı nitelikte olup, bağımsız değişkenlerin birbirleri ile ilişkisini ortaya koymak üzere geliştirilmiştir.

2.3. Araştırmanın Kapsamı, Sınırları ve Yöntemi

Araştırma İstanbul ilinde faaliyet gösteren kurumsal 11 lojistik firmasında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bu işletmelerin örgütsel öğrenmeye önem verdikleri varsayılmıştır. Araştırma kapsamına giren işletmelerin 6'sına online anket formu ile ulaşılmış, diğer 5'ine ise e-mail aracılığıyla anket

formu ulaştırılmıştır. İstanbul’da faaliyet gösteren 11 lojistik firmasına ulaşılmıştır. 7 firmadan cevap alınmıştır. 4 işletme ise anket formuna cevap vermemiştir. 7 işletme ana kütleinin yaklaşık % 63’ünü oluşturmaktadır. Bu kapsamda 89 anket formu elde edilmiştir.

2.4. Faktörler ve Kullanılan Ölçek

Çalışmada 6 faktör belirlenmiştir. Anket formunun hazırlanmasında, Likert’in 7’li ölçeği dikkate alınarak boyutlara ilişkin sorular oluşturulmuştur. Boyutlara ilişkin sorular; ‘Tamamen Katılıyorum’, ‘Katılıyorum’, ‘Kısmen Katılıyorum’, ‘Kararsızım’, ‘Kısmen Katılmıyorum’, ‘Katılmıyorum’, ‘Tamamen Katılmıyorum’ şeklinde hazırlanmış ve 1-7 arasında değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

2.5. Hipotezler

H₁: Lojistik servis performansında örgütsel öğrenme ile ilişki oryantasyonu arasında bir ilişki vardır.

H₂: Lojistik servis performansında ilişki oryantasyonu ile lojistik hizmetlerinin etkililiğinin gelişimi arasında bir ilişki vardır.

H₃: Lojistik servis performansında örgütsel öğrenme ile lojistik hizmetlerin etkililiğinin gelişimi arasında bir ilişki vardır.

H₄: Lojistik hizmetlerin etkililiği, lojistik servis performansı ile firma performansı arasında bir ilişki vardır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda yukarıda sayılan 4 hipotez belirlenmiştir. Tüm testler %95 güven düzeyinde incelenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Kullanılan İstatistiksel Analizler, Bulgular ve Yorumlar

Anket formu aracılığı ile elde etmiş olduğumuz bilgiler ‘SPSS for Windows 18’ istatistik programı ile değerlendirilmiştir. Ankette faktörleri belirlemek amacıyla katılımcılara toplam 48 soru yöneltilmiştir. Araştırma sonuçlarının ne ölçüde güvenilir olduğunun belirlenmesi için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Literatürde Panayides (2005) tarafından oluşturulan örgütsel öğrenmenin ilişki yönelimi, lojistik hizmet etkinliği ve performansı üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla kullanılan ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Boyutların Cronbach α katsayıları elde edilerek içsel tutarlılığı incelenmiştir. Bütün faktörlerin toplam Cronbach α değeri %88’dir. Cronbach α katsayılarına göre bütün boyutlar iyi derecede güvenilirdir. Oluşturulan boyutlar ile cinsiyet, yaş, eğitim faktörleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını test etmek amacıyla bağımsız örneklem t testi ve anova testi uygulanmıştır. Çalışmanın sonunda ise hipotezleri test etmek amacıyla iki yönlü korelasyon yöntemi uygulanarak boyutlar arasındaki ilişki ve bu ilişkinin yönü tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1.1. Faktör Analizi

Faktör analizi, herhangi veri matrisinin temelini belirleyen yapıyı betimlemeyi amaç edinen ve temel işlevleri hariç birçok çok değişkenli istatistiksel yöntemin gerçekleştirilmesinde önemli rolü olan çok değişkenli bütünü genel adıdır. Faktör analizi genel olarak, aralarında bağ bulunan p sayıdaki değişkenle bildirilen bir yapıyı kendi içlerinde ilişkili; ancak aralarında bağ olmayan daha az miktardaki yeni değişkenle açıklamaya yarayan bir yöntemler bütünüdür. Faktör analizi kısaca; yorumlanması güç birbirleriyle bağları olan çok sayıdaki değişkenden en az bilgi kaybı ile bağımsız, kavramsal olarak anlamlı az sayıda yeni değişkenler ortaya çıkarmayı amaç edinen çok değişkenli yöntemler bütünüdür (Alpar, 2017: 245).

Faktör analizinde, boyutların ve boyutlarda bulunan parametrelerin saptanmasına yardımcı olacak faktör yükleri matrisine ulaşmak amaç edilir. Faktör yükleri; parametrelerin ilgili faktör ile ilişkisini tanımlayan korelasyon katsayısıdır. Söz konusu matriste bir faktör üzerinde bulunan

katsayıların (yüklerin) yüksek olduğu değişkenler kümesinin bir yapıyı oluşturduğu düşünülür (Alpar, 2017: 251).

Elde edilen ilk faktör sonucu bazen yorumlanabilir nitelikte olmayabilir. Bu yüzden faktörler döndürülerek (faktörlerin referans eksenleri başka bir pozisyona sahip olana kadar döndürülerek) daha yoruma açık bir konuma gelebilir. Bu süreç faktör döndürme olarak tanımlanır. Varimax, quartimax, equimax, oblimin, promax olmak üzere yaygın olarak kullanılan 5 farklı faktör döndürme yöntemi bulunmaktadır. Varimax döndürme yönteminde az sayıda olabildiğince yüksek ve çok sayıda olabildiğince az yüklenmiş faktörlerin oluşması amaçlanır. Her bir faktör üzerinde yüksek yüke sahip değişken sayısını enküçükler (Alpar, 2017: 274). Çalışmada varimax döndürme yönteminden faydalanılmıştır.

Veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu tespit etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ile Barlet Küresellik (Sphericity) testine başvurulur. KMO testi ile örneğin birim sayısının büyüklüğünün uygunluğu test edilir. Başka bir ifade ile, veri setinin faktör analizi için uygunluğu test edilir. KMO testi sonucunda elde edilen sonucun 0.50'den büyük olması veri setinin faktör analizi için uygunluğunu belirtir. Barlett testi ise kısmi korelasyona dayanmakta, parametreler arasında ilişki olup olmadığını, yani veri matrisinin uygunluğunu inceleyen bir testtir. Bu test ile verilerin çok değişkenli normal dağılım bir veri setinden alınıp alınmadığına bakılır. Elde edilen KiKare test istatistiğine ait p değeri 0.05'ten küçük ise veriler çoklu normal dağılımlı veri setinden gelmektedir ve analiz için uygundur (Astar ve Gürüş, 2015: 416).

Faktör analizi dendiğinde genellikle iki tür faktör analizi akla gelmektedir; açıklayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi. Açıklayıcı faktör analizinde, gözlenen değişkenler yardımıyla verideki faktör yapısı belirlenmeye çalışılırken, doğrulayıcı faktör analizinde araştırmacı tarafından belirlenen kurumsal yapının veride var olup olmadığı test edilir. Doğrulayıcı faktör analizi açıklayıcı faktör analizi ile belirlenen yapıların, kurumsal ya da varsayılan faktör yapılarına uygunluğunun test edilmesinde kullanılır (Alpar, 2017:247).

Çalışmada daha önce test edilen bir modelden yola çıkılarak faktör belirlenmeye çalışıldığı için doğrulayıcı faktör analizine başvurulmuştur. Bu sebeple çalışmada genellikle doğrulayıcı faktör analizinde başvuru Maximum Likelihood istatistiğine başvurulmuştur.

Faktörleri oluşturan sorular ve bu soruların faktör yükleri Tablo 2'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 2:*Faktör Yükleri*

Lojistik Hizmetlerin Etkililiği	
SORULAR	FAKTÖR YÜKÜ
Müşteri problemlerinin çözülmesi	0.846
Müşteri kayıtlarının doğru tutulması	0.838
Müşteri taleplerine zamanında tepki verme	0.816
Müşterilere doğru bilginin ulaştırılması	0.814
Müşterilere verilen sözlerin yerine getirilmesi	0.802
Hizmet ulaşımının tam zamanında olması	0.801
Müşterilere yardım etmede isteklilik	0.733
İş birimi hedefleriyle karşılaştırıldığında kârlılık	0.568
Paylaşılan Değer ve Empati	
SORULAR	FAKTÖR YÜKÜ
Etrafımızda olan şeylere karşı aynı duyguları paylaşıyoruz.	0.946

Çoğu konuda aynı fikirleri paylaşıyoruz.	0.901
Aynı değerleri paylaşıyoruz.	0.867
Aynı dünya görüşünü paylaşıyoruz.	0.826
Her birimizin değerlerini ve amaçlarını anlarız.	0.708
Bizler konuları daima birbirimizin görüş açısıyla görürüz.	0.632
Birbirimizin nasıl hissettiğini biliriz.	0.604
Birbirimizin duygularını önemseriz.	0.586
Örgüt İçi Paylaşım, İletişim	
SORULAR	FAKTÖR YÜKÜ
Tarihten alınan dersleri canlı tutmayı sağlamak için yöneticiler tarafından yeterli miktarda örgütsel konuşmalar yapılır.	0.683
Üst yönetim, şirketimizde bilgi paylaşımının önemini devamlı vurgulamaktadır.	0.674
Biz daima başarısız örgütsel girişimleri analiz eder ve alınan dersleri geniş ölçüde paylaşıyoruz.	0.630
Birbirimizde rahatsız olduğumuz konuları iletişim içinde ifade edebiliriz.	0.601
Çalışanlar kendilerini örgütün gidişatının belirlenmesinde paydaşlar olarak görürler.	0.576
Örgütsel faaliyetlerde alınan dersleri departmanlar arasında paylaşmak için kurulmuş özel bir mekanizmaya sahibiz.	0.530
İlişki Oryantasyonu ve Bağlantı Kurma	
SORULAR	FAKTÖR YÜKÜ
Yakın işbirliği içinde çalışıyoruz.	0.729
Bizler birbirimize güveniyoruz.	0.700
Önemli konularda güvenilirlerdir.	0.697
Eski iş ilişkilerimize göre, şirketim onların güvenilir insanlar olduğunu düşünmektedir.	0.627
Sürekli temas halindeyiz.	0.612
Bizler sık sık birbirimizle iletişim kurar ve fikirlerimizi ifade ederiz.	0.582
Öğrenmeye Bağlılık ve Paylaşılan Vizyon	
SORULAR	FAKTÖR YÜKÜ
Bu örgütün temel değerlerine göre, gelişmenin anahtarı "öğrenme" olarak görülür.	0.834
Yöneticiler, örgütümüzün öğrenme yeteneğinin rekabet avantajı için anahtar önemde olduğu konusunda temelde hemfikirdir.	0.749
Mensubu bulunduğum örgütte, öğrenme örgütün ayakta kalmasını garanti edecek anahtar bir kaynak olarak görülür.	0.675
Örgütümüzde amaç birliğimiz vardır.	0.520
Firma Performansı	
SORULAR	FAKTÖR YÜKÜ
Endüstri (İş Kolu) ortalamasına göre kârlılık	0.590

İş Birimi hedefleriyle karşılaştırıldığında satış miktarı	0.580
Endüstri (İş Kolu) ortalaması ile karşılaştırıldığında yatırımın geri dönüşü.	0.570
Endüstri (iş kolu) ortalaması ile karşılaştırıldığında firmanızın performansının genel değerlendirmesi	0.567
Endüstri (İş Kolu) ortalaması ile karşılaştırıldığında satışların büyüklüğü	0.527

Fakat yapılan faktör analizi sonucunda faktör yükleri 0.50'den küçük olan sorular çıkarılarak analize devam edilmiştir. Ayrıca farklı faktörlere benzer yükler veren sorularda analiz dışında tutulmuştur. Faktörleri belirlemek için genellikle; 0,30-0,40 arasındaki faktör yükleri kabul edilebilir en düşük düzeydeki yükler, 0.50 ve üzeri yükler uygulama anlamlılığı olan yükler ve 0,70 ve üzerindeki yükler yapıyı iyi açıklayabilen yüklerdir (Alpar, 2017: 254). Ancak çalışmada literatür de genellikle 0,50 üzeri faktör yükleri uygulanabilir faktör yükleri olması gerekçesiyle 0,50 altında yer alan faktör yükleri dikkate alınmamıştır. Analiz dışında kalan sorular şunlardır: "Tüm çalışanlar kendilerini örgütün hedeflerine vermiştir.", "Bu işletmedeki insanlar bilirler ki pazarın nasıl algılanacağı konusu sürekli sorgulanması gereken bir konudur.", "Kurumumuzdaki genel hissiyat, çalışanların öğrenmesinin bir masraf değil bir yatırım olduğudur.", "Örgütsel vizyonumuz tüm seviyeler, fonksiyonlar ve departmanlar arasında tam bir fikir birliği içindedir.", "Şirketim onlara güvenir.", "İş birimi hedefleriyle karşılaştırıldığında pazar payı.", "Dürüstlük içinde iletişim kurabiliriz.", "Her ikimiz de uzun dönemli ilişki kurmak için büyük çaba harcarız.", "İş birimi hedefleriyle karşılaştırıldığında kârlılık", "İşlerin nasıl yapılacağı konusunda paylaşılan varsayımlar hakkında eleştirimizi yansıtmaktan korkmayız.", "Bizler kararlarımızı ve zaman içinde yaptığımız faaliyetleri sürekli değerlendiririz.", "Büyük (ana) rakiplerle karşılaştırıldığında pazar payı".

Tablo 3:KMO ve Bartlett Testleri

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		0,845
Bartlett Küresellik Testi	Approx. Chi-Square	3725,841
	Df	780
	Sig.	0,000

Elde edilen KMO değerinin 0.05'ten yüksek olması faktör analizinin uygulanabilirliğini desteklemektedir (0.845>0.50). Bartlett Küresellik testinin olasılık değerinin 0.5'ten küçük olması verilerin çoklu normal dağılımlı ana kütlede geldiğini göstermektedir (Tablo 2).

Ölçeklerin güvenilirliğini test etmek amacıyla Cronbach α katsayısı elde edilmiştir. Cronbach α katsayısı: ölçekte yer alan sonuçların varyansları toplamının, ölçeğin genel varyansına oranlanması ile elde edilir. Cronbach α katsayısı 0 ve 1 arasında değer alır(Astar, Güriş, 2015: 283).

$0 \leq \alpha < 0.5$ ise ölçek güvenilir değil

$0.5 \leq \alpha < 0.6$ ise ölçek güvenilir

$0.6 \leq \alpha < 0.7$ ise ölçek kabul edilebilir derecede güvenilir.

$0.7 \leq \alpha < 0.9$ ise ölçek iyi derecede güvenilir

$\alpha > 0.9$ ise çok iyi güvenilir olarak yorumlanır.

Tablo 4:Faktörlerin Güvenilirlik Sonuçları

Ölçekler	Cronbach α katsayısı
Lojistik Hizmetlerin Etkililiği	0.955
Paylaşılan Değer ve Empati	0.944
Örgüt İçi Paylaşım ve İletişim	0.910
İlişki Oryantasyonu ve Bağlantı Kurma	0.928
Öğrenmeye Bağlılık ve Paylaşılan Vizyon	0.879
Firma Performansı	0.895

Tablo 4'te yer alan Cronbach α katsayılarına göre faktörler iyi derecede güvenilirdir.

3.1.2. Bağımsız Örneklem t testi ve Anova Testi

Bağımsız örneklem t testinde birim sayıları N1 ve N2 olan iki ana kütle ortalaması μ_1 ve μ_2 arasındaki farkın anlamlılığı test edilebilir. Bağımsız örneklem test tekniğinin uygulanabilmesi için grupların birbirinden bağımsız olması, varyansların eşit olması ve normal dağılması gerekmektedir(Astar ve Güriş, 2015: 200).

Yukarıda bahsedildiği gibi bağımsız iki örnek ortalaması arasındaki farklılığın belirlenmesinde bağımsız örneklem t testi kullanılır. Fakat bağımsız örnek sayısı 2'den fazla olduğunda t testinin kullanılması 2'li karşılaştırmalar söz konusu olacağından yapılacak işlem sayısını arttıracaktır. Aynı zamanda I. Tip hata yapma olasılığı da artacaktır. Böylece, 2'den fazla örnek ortalamasının karşılaştırılmasında t testinin kullanımı yerine tek yönlü Anova testinin kullanılması daha uygun olacaktır. Tek yönlü Anova testinde; bağımlı değişkenin bağımsız değişkenin düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı farklı gruplarda hesaplanan varyansların karşılaştırılması temeline dayanan F testi ile incelenmektedir (Astar ve Güriş, 2015: 220).

Uyum iyiliği testleri de denilen dağılımların normal dağılıp dağılmadığını test etmek için kullanılan üç yaygın test yöntemi vardır. Bunlar: Shapiro-Wilk Yöntemi, Kolmogrov-Smirnov yöntemi ve Ki-Kare yöntemidir. Shapiro-Wilk Yöntemi genellikle gözlem sayısının 50'den az olduğu durumlarda kullanılır. Bu testlerde $H_0 =$ Dağılım normal dağılım gösterir şeklinde kurulur. Test sonucunda elde edilen önemlilik düzeyi (p), araştırmacı tarafından belirlenen α yanılma değerinden büyükse dağılımın normal dağılım gösterdiği söylenir (Alpar, 2017: 105).

Bağımsız örneklem t testi ve anova testi gibi bazı parametrik testler normal dağılım koşulu gerçekleştirilemediğinde uygulanamayabilir. Bu durumda kullanılacak testler şunlardır: Mann Whitney U testi, Wald Wolfowitz ve Wilcoxon. Verilerin normal dağılıma uygun olmadığı ve varyansların eşitliği varsayımlarından birinin gerçekleşmemesi halinde nonparametrik testler içerisinde yer alan Mann Whitney U testine başvurulur. Mann Whitney U Testi bağımsız örnek t testinin non parametrik karşılığıdır (Astar ve Güriş, 2015: 210). Non-parametrik testler içerisinde yer alan Kruskal Wallis Testi, sürekli sayısal bir değişkenin ortalamasının ikiden fazla gruba sahip bir değişkene göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesinde, örnek birim sayısı yetersiz olduğunda veya örnek birim sayısı yeterli olsa da parametrik test varsayımları yerine getirilemiyorsa kullanılmaktadır (Astar ve Güriş, 2015:256).

3.1.2.1. Demografik Faktörlere Göre Fark Testleri

Yukarıda da belirtildiği gibi bağımsız iki örnek ortalaması arasındaki farklılığın belirlenmesinde kullanılan bağımsız örneklem t testi bu çalışmada cinsiyet ile faktör analizi sonucunda belirlenen faktörler arasındaki farklılığın tespiti için kullanılacaktır.

Ancak bağımsız örneklem t testine geçmeden önce ilk varsayımımız olan normallik varsayımı sınanacaktır.

Tablo 5: Uyum İyiliği Test Sonuçları

		Shapiro-Wilk	Levene's Test for Equality of Variances
Lojistik Hizmetlerin Etkililiği	Erkek	,000	,015
	Kadın	,000	
Paylaşılan Değer ve Empati	Erkek	,024	,427
	Kadın	,082	
Örgüt içi paylaşım ve İletişim	Erkek	,000	,116
	Kadın	,001	
İlişki Oryantasyonu ve Bağlantı Kurma	Erkek	,000	,003
	Kadın	,000	
Öğrenmeye Bağlılık ve Paylaşılan Vizyon	Erkek	,000	,270
	Kadın	,000	
Firma Performansı	Erkek	,000	,104
	Kadın	,000	

Tablo 5'te yer alan Shapiro Wilk sonuçlarına göre paylaşılan değer ve empati faktörü dışında verilerin normal dağılıma uygun olmadığı tespit edilmiştir. Ancak Levene's testine göre varyansların eşitliği varsayımının Lojistik Hizmetlerin Etkililiği, İlişki Oryantasyonu ve Bağlantı Kurma faktörleri dışında diğer faktörlerde sağlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 6: Mann Whitney U Testi Sonuçları

		Mean	Anlamlılık Düzeyi	Mann Whitney U Testiyle Elde Edilen Anlamlılık Düzeyi
Lojistik Hizmetlerin Etkililiği	Erkek	1,5996	,487	,596
	Kadın	1,7657		
Paylaşılan Değer ve Empati	Erkek	2,9283	,957	,953
	Kadın	2,9450		
Örgüt içi paylaşım ve İletişim	Erkek	2,4823	,803	,363
	Kadın	2,4133		
İlişki Oryantasyonu ve Bağlantı Kurma	Erkek	1,9135	,437	,822
	Kadın	2,1333		
Öğrenmeye Bağlılık ve Paylaşılan Vizyon	Erkek	1,9961	,733	,256
	Kadın	1,9200		
Firma Performansı	Erkek	1,9594	,533	,829
	Kadın	2,0800		

Tablo 6'ya göre belirlenen bütün faktörlerin cinsiyet düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Erkek ve kızların ortalama değerleri de bu kanıyı destekler niteliktedir. Her bir faktörde erkek ve kızların ortalamalarında önemli farklılıkların olmadığı görülmektedir.

Tablo 7:Yaş Faktörüne Göre Boyutların FarkTest Sonuçları

		Shapiro Wilk	Levene Statistic	Anova Testi	Kruskal Wallis Testi
Lojistik Hizmetlerin Etkililiği	30 ve altı	,000	,039	,660	,721
	31-35 yaş	,023			
	36-40 yaş	,002			
	41-45 yaş	,637			
	46-50 yaş				
	51 ve üstü				
Paylaşılan Değer ve Empati	30 ve altı	,047	,632	,361	,501
	31-35 yaş	,236			
	36-40 yaş	,669			
	41-45 yaş	,363			
	46-50 yaş				
	51 ve üstü				
Örgüt içi paylaşım ve İletişim	30 ve altı	,000	,149	,062	,143
	31-35 yaş	,027			
	36-40 yaş	,909			
	41-45 yaş	298			
	46-50 yaş				
	51 ve üstü				
İlişki Oryantasyonu ve Bağlantı Kurma	30 ve altı	,000	,689	,589	,511
	31-35 yaş	,010			
	36-40 yaş	,088			
	41-45 yaş	,000			
	46-50 yaş				
	51 ve üstü				
Öğrenmeye Bağlılık ve Paylaşılan Vizyon	30 ve altı	,000	,001		,679
	31-35 yaş	,039			
	36-40 yaş	,006			
	41-45 yaş	,183			
	46-50 yaş				
	51 ve üstü				
Firma Performansı	30 ve altı	,005	,217	,423	,456
	31-35 yaş	,025			
	36-40 yaş	,104			
	41-45 yaş	,780			
	46-50 yaş				
	51 ve üstü				

Yaş faktörünün ikiden fazla gruba sahip olması sebebiyle birinci tip hata ile karşılaşmamak amacıyla anova testi uygulanmasına karar verilmiştir. Anova testi yardımıyla faktörler ile yaş arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı test edilmiştir.

Anova test sonuçlarına geçmeden önce uyum normal dağılım varsayımının ve homojenlik varsayımının sınanması amacıyla sırasıyla Shapiro Wilk ve Levene statistic testlerine başvurulmuştur. Shapiro Wilk test sonuçlarına göre faktörlerin bazı grupları normal dağılıma uygun değildir. Buna göre Shapiro Wilk Test değerinin 0.05'ten küçük değerler normal dağılıma uygun olmamaktadır. Homojenlik varsayımının sınanması amacıyla Levene statistic değerleri elde edilmiştir. Lojistik Hizmetlerin Etkililiği ve Öğrenmeye Bağlılık ve Paylaşılan Vizyon faktörleri dışında diğer faktörlerin homojenlik varsayımını sağladığı tespit edilmiştir.

Yaş gruplarının dağılımına bakıldığında 30 ve altı yaş grubunda olanlar 45, 31-35 yaş grubunda olan 23, 36-40 yaş grubunda olan 15, 41-45 yaş grubunda olan 3, 46-50 yaş grubunda olan 1, 51 ve üstü yaş grubunda olan 2 kişi bulunmaktadır. 46-50 yaş grubunda ve 51 ve üstü yaş grubunda olan kişilerin oldukça düşük olması anova test sonuçlarının tutarlılığını etkileyeceği düşünülmektedir. Anova test sonuçlarına göre; yaş faktörü ile lojistik hizmetlerin etkililiği, paylaşılan değer ve empati, örgüt içi paylaşım ve iletişim, ilişki oryantasyonu ve bağlantı kurma, öğrenmeye bağlılık ve paylaşılan vizyon, firma performansı faktörleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Tablo 8: Anova ve Uyum İyiliği Test Sonuçları (Eğitim Faktörü ile)

		Shapiro Wilk Testi	Levene Statistic	Anova Testi	Kruskal Wallis Testi
Lojistik Hizmetlerin Etkililiği	Lise ve dengi	,006	,015	,698	,619
	Ön Lisans	,134			
	Lisans	,075			
	Yüksek Lisans	,081			
	Doktora	,000			
Paylaşılan Değer ve Empati	Lise ve dengi	,025	,602	,453	,514
	Ön Lisans	,000			
	Lisans	,000			
	Yüksek Lisans	,569			
	Doktora	,000			
Örgüt içi ve paylaşım İletişim	Lise ve dengi	,025	,962	,387	,156
	Ön Lisans	,000			
	Lisans	,000			
	Yüksek Lisans	,327			
	Doktora	,000			
İlişki Oryantasyonu ve Bağlantı Kurma	Lise ve dengi	,104	,081	,128	,050
	Ön Lisans	,000			
	Lisans	,000			
	Yüksek Lisans	,327			
	Doktora	,000			
Öğrenmeye Bağlılık ve Paylaşılan Vizyon	Lise ve dengi	,482	,351	,519	,622
	Ön Lisans	,001			
	Lisans	,000			
	Yüksek Lisans	,065			
	Doktora	,000			
Firma Performansı	Lise ve dengi	,024	,118	,650	,827
	Ön Lisans	,048			
	Lisans	,007			
	Yüksek Lisans	,063			
	Doktora	,000			

Anova testi varsayımlarının sınanması amacıyla yapılan Shapiro Wilk ve Levene statistic test sonuçları Tablo 8'de verilmektedir. Buna göre Shapiro Wilk değerinin 0.05'ten küçük değerler normal dağılımın gerçekleşmediğini göstermektedir. Levene statistic değerine bakıldığında sadece Lojistik Hizmetlerin Etkililiği faktörünün homojenlik varsayımını sağlamadığı tespit edilmiştir. Eğitim düzeyinin örneklem içerisindeki dağılımına bakıldığında lise ve dengi eğitim düzeyine sahip 5, ön lisans eğitim düzeyine sahip 27, lisans eğitim düzeyine sahip 41, yüksek lisans eğitim düzeyine sahip 13, doktora eğitim düzeyine sahip 3 kişinin bulunduğu tespit edilmiştir. Anova test sonuçlarına göre; eğitim faktörü ile lojistik hizmetlerin etkililiği, paylaşılan değer ve empati, örgüt içi paylaşım ve iletişim, ilişki oryantasyonu ve bağlantı kurma, öğrenmeye bağlılık ve paylaşılan vizyon, firma performansı faktörleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Anova ve t testinin varsayımlarının gerçekleştirilemediği gözönüne alınarak Kruskal Wallis testi ve Mann Whitney u testine de yer verilmiştir. Fakat bu değerler de oluşturulan faktörler ile cinsiyet, yaş eğitim faktörleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermiştir.

3.1.3. Korelasyon Katsayıları

Korelasyon ile birlikte değişim gösteren iki veya daha fazla değişkenin aralarındaki ilişki incelenir. İlişkinin yönü, yani ters veya doğru yönlü olduğu ve ilişkinin kuvveti korelasyon katsayısı adı verilen bir katsayı ile belirlenir (Astar ve Güriş, 2015:287). Faktörler arasında ilişkinin ve bu ilişkinin yönünün tespit edilmesi amacıyla çalışmada korelasyon katsayıları elde edilmiştir. Korelasyon katsayısı olarak normal dağılım olmadığı için alternatif nonparametrik test olan Pearson korelasyon katsayısına başvurulmuştur.

Tablo 9: Korelasyon Katsayıları

	Lojistik hizmetlerin etkililiği	Paylaşılan değer ve Empati	Örgüt içi paylaşım ve iletişim	İlişki oryantasyonu ve bağlantı kurma	Öğrenmeye bağlılık ve paylaşılan vizyon	Firma performansı
Lojistik Hizmetlerin Etkililiği	1	,367 (,000)	,615 (,000)	,618 (,000)	,587 (,000)	,720 (,000)
Paylaşılan Değer ve Empati	,367 (,000)	1	,568 (,000)	,580 (,000)	,368 (,000)	,482 (,000)
Örgüt içi paylaşım ve iletişim	,615 (,000)	,568 (,000)	1	,680 (,000)	,607 (,000)	,712 (,000)
İlişki oryantasyonu ve Bağlantı Kurma	,618 (,000)	,580 (,000)	,680 (,000)	1	,584 (,000)	,683 (,000)
Öğrenmeye bağlılık ve Paylaşılan Vizyon	,587 (,000)	,368 (,000)	,607 (,000)	,584 (,000)	1	,600 (,000)
Firma Performansı	,720 (,000)	,482 (,000)	,712 (,000)	,683 (,000)	,600 (,000)	1

Anlamlılık düzeyleri parantez içerisinde verilmiştir. Buna göre bütün faktörler arasında %1 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca tüm faktörler arasındaki ilişkiler pozitif yönlüdür. Yani bir faktörün olumlu yönde artışı diğer faktöründe artışına neden olmaktadır. Aralarında en yüksek ilişki bulunan faktörler lojistik hizmetlerin etkililiği ile firma performansı arasındadır (%72). Lojistik hizmetlerin etkililiği ile paylaşılan değer ve empati arasında %36, örgüt

İçerik paylaşım ve iletişim arasında %61, ilişki oryantasyonu ve bağlantı kurma arasında %61, öğrenmeye bağlılık ve paylaşılan vizyon arasında %58'lik bir ilişki tespit edilmiştir (tablo 8).

SONUÇ

Teknolojik ilerlemeler sonucu işletmelerin büyümesi, rekabetin artması, işletmelerin daha karmaşık yapılar haline gelmesi sonucu performans ölçümü son derece önemli bir hale gelmiştir. İşletmenin amaçlarına ulaşması için mevcut durumunun tespit edilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada örgütsel öğrenmenin ilişki yönelimi, lojistik hizmet etkinliği ve performansı üzerinde etkili olup olmadığı, etkili ise bu etkinin ne yönde olduğu incelenmiştir.

Birinci hipotezimiz olan örgütsel öğrenmenin göstergelerinden olan örgüt içi paylaşım ve iletişim ile ilişki oryantasyonu ve bağlantı kurma arasında %68 oranında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre örgüt içi paylaşım ve iletişimde görülen bir iyileşme ilişki oryantasyonu ve bağlantı kurmada bir iyileşmeye neden olacaktır.

İkinci hipotezimiz ilişki oryantasyonu ile lojistik hizmetlerin etkililiği pozitif bir şekilde ilişkilidir. Bu hipotezimizde doğrulanmıştır. İlişki oryantasyonu ve bağlantı kurma ile lojistik hizmetlerin etkililiği arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre; ilişki oryantasyonu ve bağlantı kurmada görülen bir iyileşme lojistik hizmetlerin etkililiğinin de artmasına yol açacaktır.

Üçüncü hipotezimiz örgütsel öğrenme lojistik hizmetlerin etkililiği ile pozitif bir şekilde ilişkilidir. Bu hipotezimizde doğrulanmıştır. Buna göre; örgütsel öğrenme göstergelerinden olan örgüt içi paylaşım ve iletişim ile lojistik hizmetlerin etkililiği arasındaki %61 oranında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Örgüt içi paylaşım ve iletişimde görülen bir artış lojistik hizmetlerin etkililiğinde de bir artışa yol açacaktır.

Dördüncü hipotezimiz olan lojistik hizmetlerin etkililiği ile firma performansı arasında potifi yönlü bir ilişki vardır hipotezimiz de kanıtlanmıştır. Buna göre lojistik hizmetlerin etkililiği ile firma performansı arasında %72'lik bir ilişki tespit edilmiştir. Bu oran aynı zamanda faktörler arasındaki en yüksek ilişkiyi de temsil etmektedir. Lojistik hizmetlerin etkililiğinde yaşanan olumlu bir iyileşme firma performansında yüksek düzeyde bir artışa neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alpar, R. (2017). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*. Ankara: Detay Yayıncılık .
- Arslantaş, C. C. (2006). Öğrenen Organizasyonlarda Bilgi Paylaşımı. *Verimlilik Dergisi*(3).
- Astar, M., & Güriş, S. (2015). *SPSS ile İstatistik*. Ankara: Der Yayınları.
- Bilginer, N., Kayabaşı, A., & Sezici, E. (2008). Lojistik Faaliyetlerin Süreçsel Etkinliğine Etki Eden Faktörlerin Değerlendirilmesi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(22).
- Candan, H. (2014). Çalışanların Örgütsel Adalet ve Örgütsel Güven Algılamalarının Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Bir Kamu Kurumu Üzerinde Araştırma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(4), 889-917 .
- Crossan, M. M., Lane, H. W., & White, R. E. (1999). An Organizational Learning Framework: From Intuition to Institution. *The Academy of Management Review*, 24(3), 522-537.
- Çemberci, M. (2013). Örgütsel Öğrenmenin Ar-Ge Takımlarının Performansı Üzerine Etkileri. *Akademik Araştırmalar Dergisi*(57), 95-120.
- Çetintaş, H. B. (2017). Örgütsel İletişim Açısından Örgütsel Sosyalizasyon. *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, (s. 1273-1282). Alanya.
- Demirel, Y., & Seçkin, Z. (2011). Örgütsel Adaletin Bilgi Paylaşımı Üzerine Etkisi: İlaç Sektörü Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma. *Bilig*(56), 99- 119.
- Güven, M., & Kürüm, D. (2006). Öğrenme Stilleri ve Eleştirel Düşünme Arasındaki İlişkiye Genel Bir Bakış. *Sosyal Bilimler Dergisi* , 75-90.
- İbicioğlu, H., & Avcı, U. (2005). Örgütsel Öğrenmede Paylaşılmış Vizyon ve Paradigmatik Uyumun Önemi. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*(14), 157-166.
- Koç, U. (2009). Örgütsel Öğrenme: Tanımı, Yakın Terimler Arasındaki Kavramsal Ayrımlar ve Davranışsal Yaklaşım. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 151 - 165.
- Koçel, T. (2018). *İşletme Yöneticiliği Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Davranış ve Klasik, Modern, Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar*. İstanbul: Beta.
- Naktiyok, S., & İşcan, Ö. F. (2014). Çalışanların Örgüte Olan Bağlılıklarında Bir Öncül Olarak Örgütsel Öğrenmenin Rolü. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(7), 19-37.
- Öneren, M. (2008). İşletmelerde Öğrenen Örgütler Yaklaşımı. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 163-178.
- Örtenblad, A. (2001). On Differences Between Organizational Learning and Learning Organization. *The Learning Organization*, 8(3), 125-133.
- Panayides, P. M. (2007). The Impact of Organizational Learning on Relationship Orientation, Logistics Service Effectiveness and Performance. *Industrial Marketing Management*, 68-80.
- Pınar, İ. (1999). Öğrenen Organizasyonların Kültürel Çerçevesi. *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, 28(2), 37-78.
- Pınar, İ., & Arıkan, C. (2015). Örgütsel Öğrenme Yeteneği ile Örgütsel Yenilik Arasındaki İlişki: Tekstil Sektöründe Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 65-76.
- Runde, J. A. (2017). *Benzersiz*. Sola Unitas Academy.

-
- Schulz, M. (2002). *Organizational Learning*. ((Ed.) Baum, J. A. C, Dü.) The Blackwell Companion to Organizations, Oxford: Blackwell Publishers.
- Yıldırım, E. (2010). Örgütsel Öğrenmenin Öncülü Olarak Örgütsel Zeka: Teori ve Bir Uygulama. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(20), 145 - 170.
- Yılmaz, M. (2011). Bilgi Yönetimi ve Örgütsel Öğrenme İlişkisi: Kavramsal Bir Yaklaşım. *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 313-332.